

# Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ

Κατοίκηση πάνω από αρχαία ευρήματα

ΣΙΕΡΡΑ ΑΡΤΕΜΙΣ





ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

# Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ

Κατοίκηση πάνω από αρχαία ευρήματα

ΣΙΕΡΡΑ ΑΡΤΕΜΙΣ

Επιβλέπων: ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2013



## **Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ**

Κατοίκηση πάνω από αρχαία ερείπια

ΣΙΕΡΡΑ ΑΡΤΕΜΙΣ

Επιβλέπων: ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

Τα ερείπια ξεχωρίζουν μέσα στο αστικό τοπίο ως χωρικά κατάλοιπα του παρελθόντος.

Στις πόλεις, όπου η συνύπαρξη διαφορετικών χρονικών στρωμάτων γίνεται εύκολα αντιληπτή, αναζητούνται τρόποι συνδιαλλαγής των υπαρχόντων ερειπίων με τον υπόλοιπο αστικό ιστό και προτάσεις διαχείρισης της αναπόφευκτης φθοράς των σύγχρονων κατασκευών στο μέλλον. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η κατανόηση των βασικών παραγόντων που οδηγούν στην ερείπωση ενός κτίσματος και στη συνέχεια η αναστολή της ερείπωσης της προτεινόμενης κατασκευής. Η αναστολή αυτή μπορεί να επιτευχθεί μόνο εφόσον ληφθεί υπόψη από τη φάση του σχεδιασμού.

Καθώς το ερείπιο εξετάζεται πρωτίστως ως προς τον αποστασματοκό του χαρακτήρα, η εργασία αυτή επιδιώκει αφενός να δημιουργήσει συσχετισμούς μεταξύ ερειπίων διαφορετικών χρονικών περιόδων, τα οποία προϋπάρχουν στην περιοχή μελέτης και αφετέρου να εντάξει την προτεινόμενη κατασκευή στο δίκτυο κοινόχρηστων χώρων της περιοχής του Κεραμεικού – Μεταξουργείου (ΚΜ). Με τον τρόπο αυτό, το μελλοντικό ερείπιο της κατασκευής αποποιείται τον χαρακτήρα του αποσπάσματος και κατ' επέκταση αναστέλλεται η ερείπωσή του, εφόσον μακροπρόθεσμα θα εξακολουθεί να αποτελεί τμήμα κάποιων συνόλων.

Κατά δεύτερον, το ερείπιο εξετάζεται ως προς την αισθητική αξία των αλλοιωμένων μορφολογικών του χαρακτηριστικών, λαμβάνοντας υπόψη πως λόγω της διαρκούς διαπάλης Φύσης και Μορφής τα χαρακτηριστικά αυτά μεταβάλλονται συνεχώς επηρεάζοντας την κλίμακα, την κίνηση, το εισερχόμενο φως και γενικότερα τη βιωματική πρόσληψη του χώρου. Επομένως, η αναστολή της ερείπωσης της προτεινόμενης κατασκευής επιδιώκεται μέσω ενός προσχεδιασμένου μετασχηματισμού του κελύφους, ο οποίος στοχεύει στην αναδιοργάνωση των επιμέρους χωρικών στοιχείων και την ανάδειξη διαφορετικών ποιοτήτων.

Λόγω του ότι ο δημόσιος χώρος μπορεί να θεωρηθεί ως συστατικό μέρος της θεατρικής εμπειρίας, το ερείπιο διερευνάται βάσει της σκηνογραφικής του διάστασης. Η προτεινόμενη κατασκευή αποτελεί ένα τρισδιάστατο μεταλλασσόμενο δυναμικό σκηνικό, το οποίο οργανώνει τη δράση την ίδια στιγμή εσωτερικά και εξωτερικά. Οι θεάσεις και οι κινήσεις μέσα και γύρω από αυτό αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στο χώρο των συναναστροφών και της συνύπαρξης.

Τέλος, επειδή η αναστολή της ερείπωσης επιτυγχάνεται όσο διατηρείται ο λειτουργικός χαρακτήρας της κατασκευής μέσω της εναλλαγής των χρήσεων και του μετασχηματισμού του κελύφους της, υποστηρίζεται η δυνατότητα μετατροπής του μη χρησιμοποιούμενου ιδιωτικού χώρου σε κοινόχρηστο χώρο, όπου οι πολίτες οικειοποιούνται την κατασκευή με τον δικό τους προσωπικό τρόπο και την κατοικούν αυτοσχεδιάζοντας, αξιοποιώντας τις δυνατότητες που τους παρέχει για την καλύτερη εξυπηρέτηση των αναγκών τους.

## **THE SUSPENSION OF DISREPAIR**

Inhabitation over ancient ruins

SIERRA ARTEMIS

Supervisor: ANTONAKAKIS ARISTIDIS

Ruins stand out among the rest elements of the urban scape as spatial relics of the past.

In the cities, where the coexistence of different time layers can be easily noticed, connections between the existent ruins and the urban scape are being explored, as well as ways of managing the inevitable wear of today's constructions in the future. The project intends to understand the basic parameters that lead to the disrepair of a dwelling in order to later suspend the disrepair of the proposed construction. This suspension can be achieved only if it is considered from the very beginning of the design process.

Contrary to the fact that for centuries the ruin is being evaluated as a fragment, this proposal intends to create bonds between the ruins of different time periods which already exist in the particular area of the intervention and also to integrate the proposed construction into the network of public spaces in the area of Keramikos. In this way, the future ruin of this specific construction disclaims the attributes of a fragment and as a consequence its disrepair is suspended as long as it consists part of a whole.

Additionally, as far as the aesthetics of the distorted morphology of the ruin is concerned, the separate elements constantly change the scale, the movement, the incoming light and other aspects of the empirical perception of space because of the unceasing struggle between Form and Nature. Therefore, a predesigned transformable shell aims directly at the suspension of the disrepair. The transformation process concerns the rearrangement of the spatial elements and the raise of different space values.

Due to the fact that the public space can be considered as an important component of the theatrical experience, the ruin is also being studied regarding to a more scenographical view. The proposed construction forms a three-dimensional transformable dynamic setting which organizes the action at the same time inside and outside. The views and the movement inside and around this shell undertake an important role in the public sphere.

Finally, the functionality of the construction keeps the disrepair away through the alternation of uses and the transformation of the shell. At this point is claimed the conversion of the private space into public, where the citizens can familiarize with the construction by reclaiming the facilities that the shell provides them in accordance with their needs.

## **Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ**

Κατοίκηση πάνω από αρχαία ευρήματα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
I. ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΩΣ <b>ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ</b>	7
ΤΟ ΜΝΗΜΙΚΟ ΥΠΟΛΕΙΜΜΑ ΚΑΙ Η ΧΑΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ	
<i>Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ</i>	8
1. ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΙΠΙΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΣΥΝΘΕΣΗ	
2. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ	
3. ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	
II. ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΩΣ <b>ΚΕΛΥΦΟΣ</b>	17
Η ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΙΕΗΣ	
<i>Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ</i>	19
1. ΑΠΟ ΤΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΣΤΟ ΑΝΟΙΧΤΟ	
2. ΤΟ ΕΥΕΛΙΚΤΟ ΚΕΛΥΦΟΣ	
3. ΤΟ ΠΡΩΘΥΣΤΕΡΟ ΕΡΕΙΠΙΟ	
III. ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΩΣ <b>ΣΚΗΝΙΚΟ</b>	27
1. ΤΟΠΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΡΕΙΠΙΩΝ	
2. ΟΙ ΑΓΓΛΙΚΟΙ ΚΗΠΟΙ ΚΑΙ Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΓΡΑΦΙΚΟΥ	
<i>Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ</i>	31
ΑΣΤΙΚΗ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΙΑ	
IV. ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΩΣ <b>ΑΧΡΗΣΤΟ</b>	35
ΤΟ ΔΟΧΕΙΟ ΤΟΥ ΑΠΟΝΤΟΣ	
<i>Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ</i>	36
1. ΠΑΛΗ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΧΡΗΣΤΙΑΣ	
2. ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ	
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	41
ΣΧΕΔΙΑ	43
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	45
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	51
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	52



Η περιθωριοποίηση περιοχών λόγω του μεγάλου ποσοστού παλαίωσης και εγκατάλειψης των κτιρίων καθιστά επιτακτική την ανάγκη εύρεσης τρόπων αναστολής του φαινομένου της ερείπωσης. Επιπλέον, το κτιριακό πλεόνασμα που προκύπτει από το ρυθμό μεταβολής των σύγχρονων πόλεων καταλήγει να παραμένει αχρησιμοποίητο για άγνωστο χρονικό διάστημα, από τη στιγμή που δεν ανταποκρίνεται πάντα στις πραγματικές ανάγκες των πολιτών. Όμως, η εστίαση του ενδιαφέροντος στην ιδιωτική σφαίρα έχει οδηγήσει στην ανεπαρκή επιμέλεια του δημόσιου – κοινόχρηστου χώρου και κατα συνέπεια, στην αναπόφευκτη ρήξη των πρωταρχικών ανθρώπινων σχέσεων, όσον αφορά στην έκφραση και τη συναναστροφή. Στην εργασία αυτή κατ' αρχήν επιχειρείται η κατανόηση των βασικών χαρακτηριστικών των ερειπωμένων κελύφων και στη συνέχεια αναλύονται ορισμένοι τρόποι διατήρησης του ενεργού ρόλου της προτεινόμενης κατασκευής στο εκάστοτε παρόν, έτσι ώστε η διαρκής οικειοποίησή της να οδηγήσει μακροπρόθεσμα στη νοηματική αποδόμηση του ερειπίου προς όφελος της πόλης.





# Ι.ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΩΣ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

## ΤΟ ΜΝΗΜΙΚΟ ΥΠΟΛΕΙΜΜΑ ΚΑΙ Η ΧΑΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ

Το ενδιαφέρον για το ερείπιο ξεκινά τον 15ο αιώνα όταν πλέον τα αρχαία θραύσματα θεωρούνται πιστότεροι μάρτυρες της κλασικής αρχαιότητας συγκριτικά με τα κείμενα αρχαίων συγγραφέων<sup>1</sup>. Σε αντίθεση με το Μεσαίωνα, όπου τα ερείπια αντιμετωπιζόνταν ως οχληρά εμπόδια και χρησιμοποιούνταν για οικοδομικές και γεωργικές εργασίες, στην Αναγέννηση αποτελούν αντικείμενο μελέτης και καταγραφής, αποκτούν ιστορική και φιλολογική φόρτιση και ξεχωρίζουν μέσα στο αστικό τοπίο. Τον 18ο αιώνα, με την εμφάνιση της επιστήμης της αρχαιολογίας, τα ευρήματα αποκαλύπτουν σημαντικές πληροφορίες για το μακρινό παρελθόν. Αφενός συλλέγονται πληροφορίες για την αρχική μορφή των ερειπίων και την εποχή της και αφετέρου το ενδιαφέρον εστιάζεται στην αισθητική αξία του ίδιου του ιστορικού ευρήματος με τα αλλοιωμένα μορφολογικά χαρακτηριστικά.

Από τον 18ο αιώνα μέχρι σήμερα, το ερείπιο συχνά μελετάται με σκοπό τη μίμηση ή την ανασυγκρότηση της αρχικής του εικόνας. Στο Νεοκλασικισμό του 18ου αιώνα, ο θαυμασμός για τα διάσπαρτα μνημικά υπολείμματα των αρχαίων πόλεων αποτέλεσε το κίνητρο για την αναβίωση της παλαιάς αρχιτεκτονικής. Η συγχρονική ή αλλιώς αποκαταστατική θεώρηση του ερειπίου<sup>2</sup> εστιάζει την προσοχή σε εκείνο που λείπει, επιθυμεί την επαναφορά του αρχικού, την επανεμφάνιση του μη ορατού συμπληρωματικού. Το προϊόν της αποκατάστασης όμως, στερείται της αίγλης του αρχικού κτίσματος<sup>3</sup> διότι ανταποκρίνεται σε παρωχημένα αισθητικά πρότυπα που δεν αφορούν στη σύγχρονη πραγματικότητα, στις νέες ανάγκες και απαιτήσεις. Έτσι το ερείπιο ενώ αποκαθίσταται οπτικά, εξακολουθεί να αποτελεί απόσπασμα μέσα στο σύγχρονο αστικό τοπίο.

Ο θαυμασμός του Νεοκλασικισμού για τα αρχαία ευρήματα, καλλιέργησε μια απροσδιόριστη έλξη για τα αλλοιωμένα χαρακτηριστικά της μορφής τους, η οποία ενέπνευσε τον Ρομαντισμό. Έτσι, αδιαφορώντας για την αποκατάσταση του απολεσθέντος συνόλου, ο Ρομαντισμός αντίκρουσε τα ερείπια συναισθηματικά, προβάλλοντας σε αυτά τις προσωπικές του αστοχίες. Είχε προηγηθεί η συνύπαρξη ετερόχρονων θραυσμάτων στις συλλογές σπάνιων αντικειμένων των cabinets de curiosités, όπου κάθε αντικείμενο, αποκομμένο από το χωρικό - χρονικό πλαίσιο στο οποίο ανήκε προηγουμένως, εντάσσεται στο νέο σύνολο της συλλογής με μοναδικό κριτήριο τα ιδιαίτερα γνωρίσματά του. Κατά συνέπεια, παρά την αδιαμφισβήτητη ιστορική του αξία ως απόσπασμα ενός προϋπάρχοντος συνόλου, η υλική φθορά του ερειπίου ανέδειξε τις νέες χωρικές ποιότητες ενός ολοκληρωμένου αισθητικού αντικειμένου.

Συνοψίζοντας, το ερείπιο ξεχωρίζει μέσα στο σύγχρονο αστικό ιστό ως χωρικό κατάλοιπο του παρελθόντος με αλλοιωμένα μορφολογικά χαρακτηριστικά. Στις πόλεις, όπου είναι ορατή η συνύπαρξη ετερόχρονων στρωμάτων και ιχνών, αναζητούνται τρόποι συνδιαλλαγής των υπάρχοντων ερειπίων με το υπόλοιπο αστικό τοπίο και προτάσεις διαχείρισης της αναπόφευκτης φθοράς των σύγχρονων κατασκευών στο μέλλον. Στην παρούσα εργασία επιδιώκεται η αναστολή της ερείπωσης της νέας κατασκευής μέσω διαφόρων επιλογών κατοίκησης που στόχο έχουν τη διατήρηση του ενεργού της ρόλου στο εκάστοτε παρόν.

1. Όπως αναφέρει στο έργο του *Antiquarum Rerum Commentaria* ο Κυριακός ο Αγκωνίτης (1391 – 1492), (*Αρχαιολογία & Τέχνες, Τεύχος 87, Η Γέννηση της Σύγχρονης Αρχαιολογίας, Philippe Jockey, Μετ: Ουρανία Κατσούλα*)

2. Η συγχρονική ή αλλιώς αποκαταστατική θεώρηση του Ερειπίου αντιμετωπίζει το ερείπιο ως μέσο για την εκτίμηση του χαμένου όλου. (*Αιθητική του Αρχιτεκτονικού Ερειπίου, Πάνος Κούρος, Διδακτορική Διατριβή στο τμήμα αρχιτεκτόνων του Α.Π.Θ., Αθήνα, 1999*)

3. Όταν η ζωή έχει χαθεί από το κτήριο, η αποκατάσταση είναι ένα ψέμα που στερεί από το αρχικό την αίγλη του. (*The Seven Lamps of Architecture, The Lamp of Memory, John Ruskin, Dover Publications, New York, 1989*)

# Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ

## 1. ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΙΠΙΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΣΥΝΘΕΣΗ

Για τις ανάγκες της εργασίας επιλέχθηκαν δύο οικόπεδα στην περιοχή του Κεραμεικού-Μεταξουργείου (ΚΜ) με σκοπό να προκύψει μια ενιαία διαμπερής περιοχή επέμβασης, ένα πέρασμα που θα διασχίζει το οικοδομικό τετράγωνο που ορίζουν οι οδοί Πλαταιών, Μεγ.Αλεξάνδρου, Σαλαμίνας και Παραμυθιάς. <sup>4</sup> Στο επίμηκες οικόπεδο, όπου είναι βέβαιη η ύπαρξη αρχαίων, προτείνεται η ανασκαφή του και επιδιώκεται η ενσωμάτωση των αρχαιοτήτων στο σχεδιασμό και η ανάδειξή τους. Στο δεύτερο, υπάρχει ένα ερειπωμένο χαμηλό κτίριο των αρχών του 19ου αιώνα, το οποίο εσωτερικά έχει καταρρεύσει. Θεωρείται απαραίτητη η κατεδάφιση του ερειπίου και η εκκαθάριση του χώρου, όμως προτείνεται η διατήρηση κάποιων τμημάτων του, κυρίως της όψης, και η ένταξή τους στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου στην ένωση με τον πεζόδρομο της οδού Σαλαμίνας.

### A. ΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΕΡΕΙΠΙΟ

Στην αρχαιότητα, εκατέρωθεν της Οδού που ένωνε το Δίπυλο με την Ακαδημία Πλάτωνος (σημερινή Οδός Πλαταιών), βρισκόταν ο μνημειακός χώρος του Δημόσιου Σήματος, δηλαδή το δημόσιο νεκροταφείο της Αρχαίας Αθήνας, όπου ενταφιάζονταν ξεχωριστά, από τον 6ο αιώνα π.Χ., οι πολιτικοί άνδρες των Αθηνών, οι αθηναίοι πολεμιστές, καθώς και οι σύμμαχοί τους<sup>1</sup>. Η περιοχή της επέμβασης διαθέτει αρχαιολογικό ενδιαφέρον διότι βρίσκεται πάνω από ένα τμήμα του σημαντικού αυτού παρόδιου νεκροταφείου. Πρόσφατα, σε μικρή απόσταση από το επιλεγμένο οικόπεδο, ανακαλύφθηκαν τέσσερις ταφές με οστά νέων ανδρών, κεραμικά εξαιρετικής ποιότητας και αγγεία περίτεχνα ζωγραφισμένα με σκηνές μάχης ή αποχαιρετισμού<sup>2</sup>. Λόγω της σημασίας των ευρημάτων, το Δημόσιο Σήμα πρόκειται να ενταχθεί στο σχέδιο ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, συνεχίζοντας τη διαδρομή από τον Κεραμεικό μέχρι την Ακαδημία Πλάτωνος. <sup>2</sup>

### B. ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Λόγω της ύπαρξης ερειπίων διαφορετικής χρονικής περιόδου στην περιοχή, αναζητούνται τρόποι να αναδειχθούν και τα πιο σύγχρονα θραύσματα δίπλα στα αρχαία ευρήματα. Η αρχική μορφή του κτίσματος του δεύτερου οικοπέδου αφέθηκε στη φθορά του χρόνου όταν έπαψε να χρησιμοποιείται. Σήμερα, μόνο ορισμένα στοιχεία της όψης και της εξωτερικής πέτρινης τοιχοποιίας έχουν διατηρηθεί, ενώ το υπόλοιπο έχει καταρρεύσει. Στην παρούσα εργασία προτείνεται η επανάχρηση κάποιων τμημάτων του ερειπίου. Μετά από αποτύπωση και λεπτομερή καταγραφή, τα τμήματα αυτά αποσπώνται από το ερείπιο, αποτελώντας αποσπάσματα του αποσπάσματος, και μετατρέπονται σε βασικό στοιχείο διαμόρφωσης του σημείου όπου η περιοχή επέμβασης ενώνεται με τον πεζόδρομο διευρύνοντας το δημόσιο χώρο και παρέχοντας ένα σημαίνον σημείο στάσης. <sup>5</sup>

Επομένως, η πρόταση επιχειρεί να συνθέσει το παλιό με το καινούργιο συμπεριλαμβάνοντας στο σχεδιασμό τα αρχαία ευρήματα της ανασκαφής και το ερειπωμένο οικοδόμημα. Τα θραύσματα του παρελθόντος, με την αναμφισβήτητη ιστορική και αισθητική αξία, επιδιώκεται εδώ να αποτελέσουν κομμάτι της σύνθεσης και συνεπώς, να αποποιηθούν τον αποσπασματικό τους χαρακτήρα. Με τον τρόπο αυτό, το ερείπιο, παρευρισκόμενο στον τόπο ως δάνειο μιας παλαιότερης εποχής, συνεχίζει την πορεία του στο χρόνο εντασσόμενο σε ένα νέο σύγχρονο σύνολο<sup>3</sup>. Επιπλέον, η ενσωμάτωση των ερειπίων στην πρόταση είναι επωφελής και για το νέο κτίσμα αφού η επίσκεψη του αρχαιολογικού χώρου θα αποτελέσει στο μέλλον ένα είδος μόνιμης χρήσης του νέου κτίσματος, αναστέλλοντας έτσι την ερείπωσή του.

1. Το Μεταξουργείο - Ιστορική & Πολεοδομική Εξέλιξη από την Αρχαιότητα έως σήμερα, Παναγιώτα Ταξιάρχη, Αθήνα, 2007

2. Ελευθεροτυπία, Ν. Κοντάρου-Ρασσιά, 2/1/09

3. Τα δάνεια από άλλες κατασκευές και η επαναχρησιμοποίηση στοιχείων σε ένα νέο (σύγχρονο) πλαίσιο αφενός προσδίδει ζωή στο κτίριο και αφετέρου συνεχίζει τη ζωή αυτών των δανειών. (The Seven Lamps of Architecture, The Lamp of Life, John Ruskin, Dover Publications, New York, 1989)

## 2. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ

Το κτιριακό απόθεμα της περιοχής του Κεραμεικού-Μεταξουργείου (ΚΜ) αποτελείται κατά 48% από αδόμητα οικοπέδα, κτίρια σε συνθήκες πλήρους ή μερικής εγκατάλειψης και ερείπια<sup>1</sup>. <sup>3</sup> Πολλά από τα ερειπωμένα οικοδομήματα της περιοχής, μεταξύ των οποίων και το κτίσμα του επιλεγμένου οικοπέδου, παρίστανται ως μνημικά υπολείμματα της περιόδου 1875-1925. <sup>1</sup> Εκτός από τη συνύπαρξη και την ανάδειξη των υπάρχοντων ερειπίων, η προτεινόμενη κατασκευή καλείται να διαχειριστεί και τη δική της γήρανση με σκοπό την αναστολή της ερείπωσής της, έχοντας ως παράδειγμα προς αποφυγή το υποβαθμισμένο κτιριακό απόθεμα της ευρύτερης περιοχής. Για το λόγο αυτό κρίνεται αναγκαία η συνεχής προσαρμογή της κατασκευής στις εκάστοτε ανάγκες. Έτσι, όταν ένα συγκεκριμένο κέλυφος δε θα δύναται πλέον να φιλοξενήσει μία συγκεκριμένη χρήση, προτείνεται ο μετασχηματισμός της μορφής και η υποστήριξη μιας νέας χρήσης.

## 3. ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Τα σημάδια υποβάθμισης της περιοχής του Κεραμεικού – Μεταξουργείου από άποψη κοινωνική, αρχιτεκτονικού αποθέματος και δημοσίου χώρου είναι εμφανή. Ο μοναδικός κοινόχρηστος χώρος είναι η πλατεία Λέοντος Αυδή που δημιουργήθηκε πρόσφατα. Η έλλειψη πρασίνου και χώρων για συλλογικές δραστηριότητες που χαρακτηρίζει την υπόλοιπη περιοχή κάνει επιτακτική την ανάγκη δημιουργίας ενός δικτύου πεζόδρομων και ανοιχτών κοινόχρηστων χώρων. Σε αυτή την κατεύθυνση, προτείνεται ο μετασχηματισμός της κατασκευής σε ένα ανοιχτό ευρύ δημόσιο πέραςμα που ταυτόχρονα θα αναδεικνύει τα αρχαιολογικά ευρήματα και θα δίνει κίνητρο και χώρο έκφρασης στη δημόσια ζωή και τις συλλογικές δράσεις.

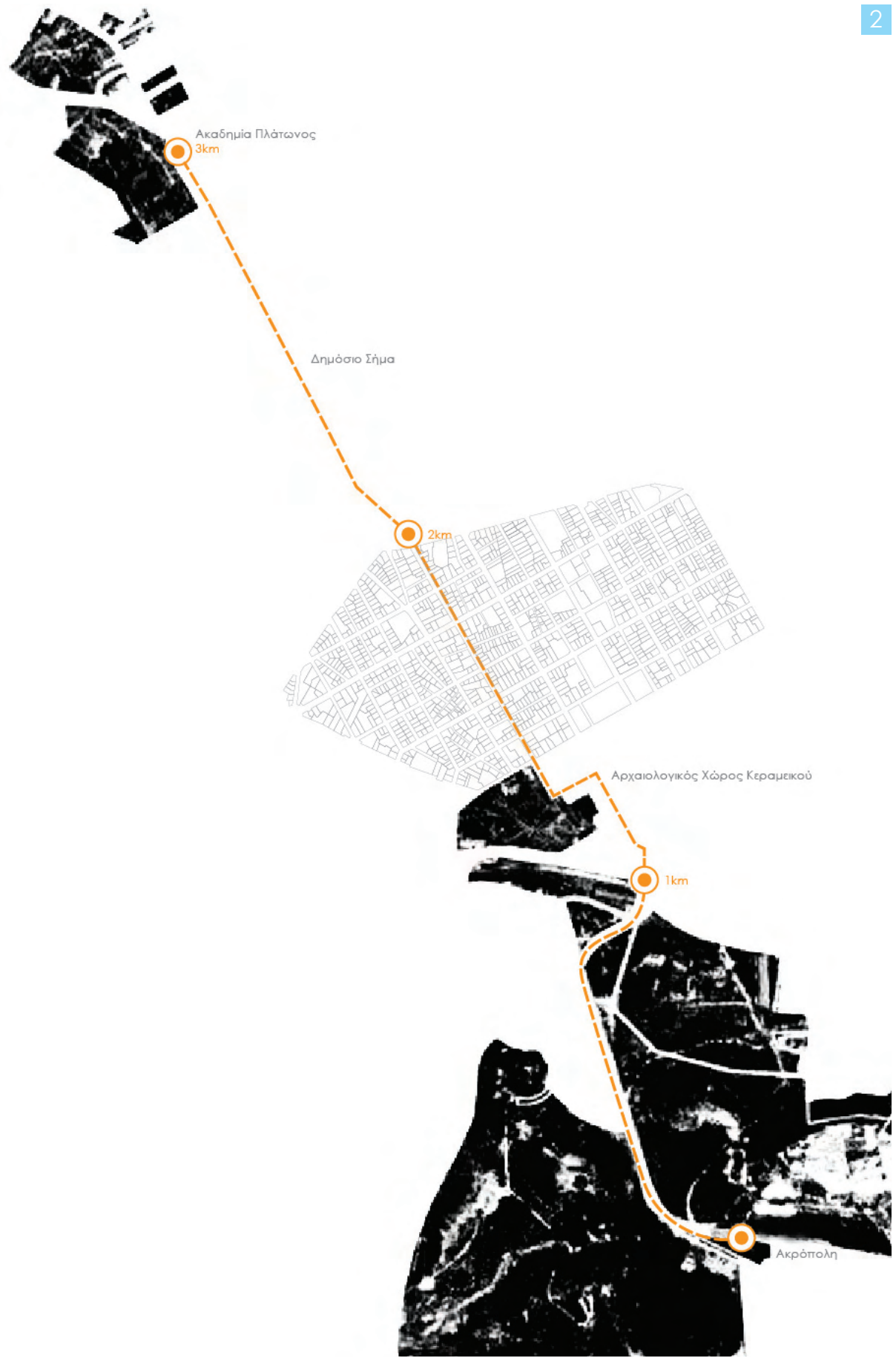
Λόγω διαστάσεων, θέσης, μορφολογίας, και αρχαιολογικής σημασίας, όταν το κέλυφος είναι ανοιχτό και επιτρέπεται η διέλευση, το επιλεγμένο οικόπεδο διαμορφώνεται ως ένας βασικός κοινόχρηστος χώρος της περιοχής. Η ανοιχτή μορφή του κτιρίου δύναται να αποτελέσει και μια μονιμότερη εκδοχή του σε βάθος χρόνου, αναστέλλοντας την ερείπωση της κατασκευής. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν το κτίσμα θα σταματούσε να λειτουργεί, θα μετατρέπτοταν σε ένα κλειστό και άδειο κέλυφος, το οποίο αναπόφευκτα θα διαχειριζόταν η φύση είτε μέσω της βίαιης, ως προς την υλικότητα του κτιρίου, αυτοφυούς βλάστησης είτε μέσω της φθοράς των ίδιων των υλικών και της πτώσης αυτών λόγω βαρύτητας.

Αποτολμώντας μια γενίκευση της παραπάνω σκέψης, θα διαπιστώναμε πως ο δημόσιος χώρος θα μπορούσε να διευρυνθεί κατά πολύ στη συγκεκριμένη περιοχή, έστω και προσωρινά. Εάν κατασκευές παρόμοιες με την προτεινόμενη αντικαθιστούσαν κάποια από τα αδόμητα οικοπέδα ή τα πλήρως ερειπωμένα κτίρια της περιοχής, η εκμετάλλευση των οικοπέδων είτε σε ιδιωτικό είτε σε δημόσιο επίπεδο θα ήταν ουσιαστικότερη συγκριτικά με την απόφαση εγκατάλειψής τους. Αντί της φυσικής διάνοιξης της κατασκευής λόγω της υλικής φθοράς μετά από χρόνια, στην εργασία αυτή προτείνεται η προσχεδιασμένη διάνοιξη της κατασκευής και η μετατροπή της σε κοινόχρηστο χώρο. Με τον τρόπο αυτό τα κτίρια θα βρίσκονται συνεχώς υπό ένα καθεστώς αλλαγής, μετασχηματισμού, προσαρμογής σε νέες απαιτήσεις. Αντίθετα με την παγιωμένη συνθήκη των ευρωπαϊκών πόλεων ότι ο αστικός χώρος αποτελεί κατά κάποιον τρόπο μόνιμη κατασκευή<sup>2</sup>, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία τονίζει πως ο μετασχηματισμός είναι βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων πόλεων και για αυτό οι κατασκευές θα πρέπει να είναι αρκετά ευέλικτες ώστε να προσαρμόζονται στις αλλαγές.

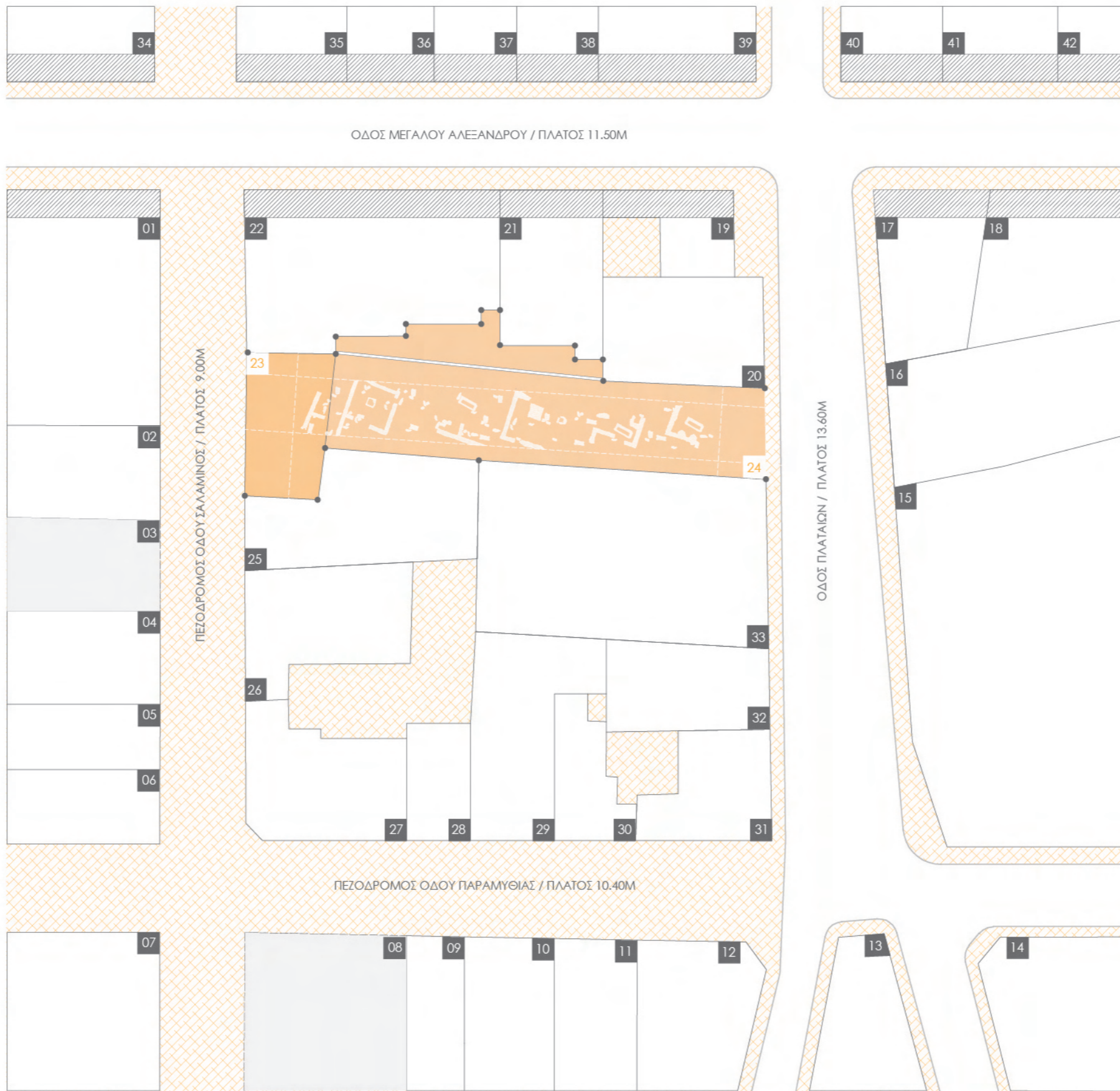
1. Στοιχεία από τη χαρτογράφηση της περιοχής του ΚΜ στην ιστοσελίδα <http://www.kmprotygeitonias.org/>

2. Σύμφωνα με το κίνημα του Μεταβολισμού που ξεκίνησε στην Ιαπωνία το 1960. Οι υποστηρικτές του κινήματος αναφέρονται σε μια εφήμερη και μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική. Υποστηρίζεται ότι η πόλη μοιάζει με μηχανισμό τα λειτουργικά εξαρτήματα του οποίου μπορούν να αντικατασταθούν ανά πάσα στιγμή. (Metabolizing City, Ιαπωνικό Περίπτερο, Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής, Βενετία, 2010)







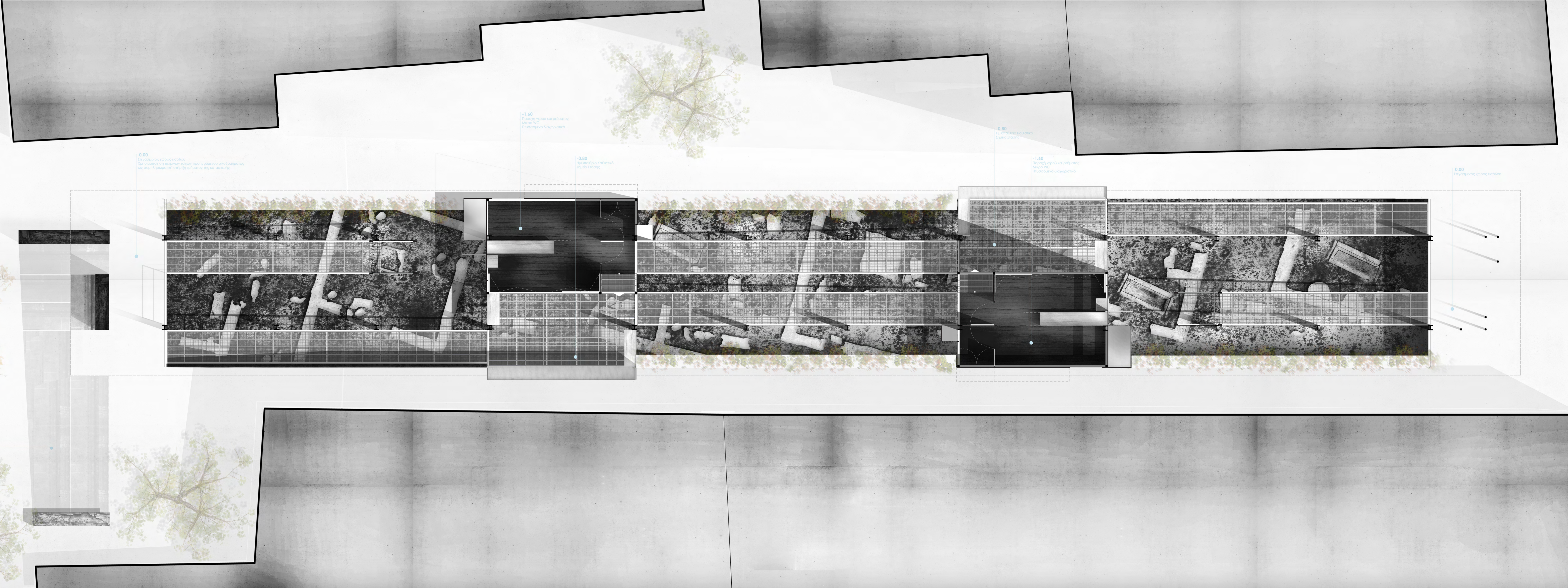


ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ  
ΚΛΙΜΑΚΑ 1/500



- 01 24.00M  
6ώροφη πολυκατοικία  
ISIS - Κατάστημα με αντίκες  
Αποθήκη  
Ημιυπόγειο κατάστημα με ταπετσαρίες
- 02 24.00M  
6ώροφη πολυκατοικία  
**Άδειο** κατάστημα ισόγειο  
Είσοδος γκαράζ
- 03 **Αδόμητο** οικόπεδο
- 04 7.00M  
Διώροφο κτίσμα  
Καφενείο "ΤΣΟΥΛΗΘΡΑ"  
Στοά προς εσωτερική αυλή  
Επαγγελματικός χώρος
- 05 8.00M  
Διώροφο κτίσμα  
Υπερυψωμένη ισόγεια κατοικία
- 06 8.00M  
**Ανακαινισμένο** διώροφο νεοκλασικό κτίσμα
- 07 7.00M  
**Ανακαινισμένη** διώροφη κατοικία
- 08 **Αδόμητο** οικόπεδο
- 09 3.00M  
**Εγκαταλελειμμένη** μονοκατοικία /  
**παλαιό** κτίσμα με εσωτερική αυλή
- 10 5.50M  
**Εγκαταλελειμμένη** μονοκατοικία /  
**παλαιό** κτίσμα με εσωτερική αυλή
- 11 5.50M  
Ισόγεια μονοκατοικία / **παλαιό** κτίσμα
- 12 13.00M  
3ώροφη πολυκατοικία  
**Άδειο** ισόγειο κατάστημα  
Καφετέρια
- 13 13.00M  
3ώροφη πολυκατοικία  
Αποθήκη
- 14 7.00M  
Διώροφη κατοικία  
**Άδειο** ισόγειο κατάστημα
- 15 20.00M  
5ώροφη οικοδομή / **γιατί**  
Ισόγειο Supermarket ΒΕΡΟΠΟΥΛΟΣ
- 16 11.00M  
3ώροφο **εγκαταλελειμμένο** παλαιό κτίσμα
- 17 20.00M  
Γωνιακή 5ώροφη πολυκατοικία  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 18 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 19 20.00M  
5ώροφη οικοδομή / γραφεία - κατοικίες  
Σχολή Οδηγών και Ξεναγών  
Είσοδος Parking  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 20 6.00M  
2ώροφο κτίσμα  
Ισόγειο κατάστημα με εργαλεία
- 21 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
**Άδειο** κατάστημα  
Κατάστημα με είδη δώρων  
Ψηλικάτζδικο  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 22 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
**Άδειο** κατάστημα  
Κατάστημα με υδραυλικά είδη  
Κομμωτήριο  
Κατάστημα με ηλεκτρικά είδη  
**Άδειο** ημιυπόγειο κατάστημα  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 20 6.00M  
2ώροφο κτίσμα  
Ισόγειο κατάστημα με εργαλεία
- 21 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
**Άδειο** κατάστημα  
Κατάστημα με είδη δώρων  
Ψηλικάτζδικο  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 22 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
**Άδειο** κατάστημα  
Κατάστημα με υδραυλικά είδη  
Κομμωτήριο  
Κατάστημα με ηλεκτρικά είδη  
**Άδειο** ημιυπόγειο κατάστημα  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 23 4.50M  
**Εγκαταλελειμμένο** νεοκλασικό κτίσμα  
Περιοχή επέμβασης
- 24 Περιοχή Επέμβασης
- 25 4.50M  
**Εγκαταλελειμμένο** ισόγειο κτίσμα
- 26 4.00M  
Ισόγεια αποθήκη
- 27 9.00M  
**Εγκαταλελειμμένο** διώροφο νεοκλασικό  
Μέρος του ισόγειου ως γραφεία
- 28 3.00M  
**Εγκαταλελειμμένη** μονοκατοικία  
/ **παλαιό** κτίσμα
- 29 7.50M  
**Εγκαταλελειμμένη** διώροφη κατοικία  
/ **παλαιό** κτίσμα
- 30 7.50M  
Διόροφη κατοικία  
**Ακατοίκητο** ισόγειο
- 31 6.00M  
Διώροφη κατοικία  
Pet Shop  
Καφενείο  
Αίθουσα πολιτιστικών εκδηλώσεων  
Γραφείο
- 32 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
**Άδειο** Κατάστημα
- 33 6.00M  
Αποθήκη
- 34 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
SYNTAX - Φοροτεχνικό γραφείο  
Επιδιορώσεις υποδημάτων  
**Άδειο** κατάστημα  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 35 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
Μανάβικο  
Mini Market  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 36 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
Εστιατόριο - καφετέρια  
Στοά επί της  
Μεγ. Αλεξάνδρου
- 37 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
Κατάστημα με χαρτικά  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 38 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
Κατάστημα  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 39 11.00M  
3ώροφη πολυκατοικία  
Ζαχαροπλαστείο  
Κατάστημα με εσώρουχα  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου
- 40 7.00M  
Διώροφο κτίσμα  
Αναψυκτήριο - καφετέρια
- 41 20.00M  
5ώροφη πολυκατοικία  
**Άδειο** κατάστημα  
Στοά επί της Μεγ. Αλεξάνδρου





0.00  
Επιπέδου ορόφου κελύφης  
Κατασκευασμένη σύμφωνα με την προδιαγραφή του οικοδομικού  
κώδικα, σύμφωνα με την προδιαγραφή του οικοδομικού

-1.40  
Παράγει ορόφου κελύφης  
Μέσω της  
Προδιαγραφής οικοδομικού

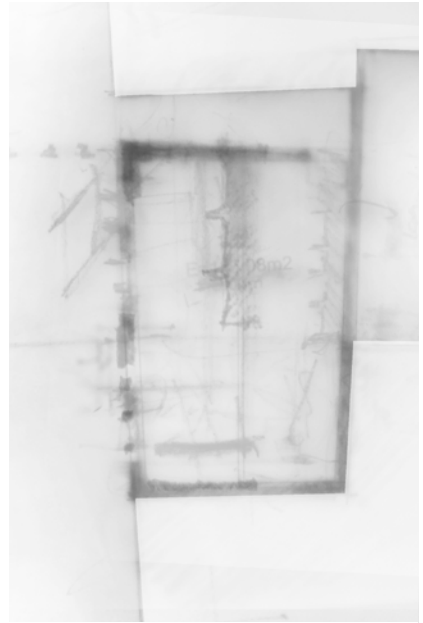
-0.80  
Παράγει ορόφου κελύφης  
Μέσω της  
Προδιαγραφής οικοδομικού

-0.80  
Παράγει ορόφου κελύφης  
Μέσω της  
Προδιαγραφής οικοδομικού

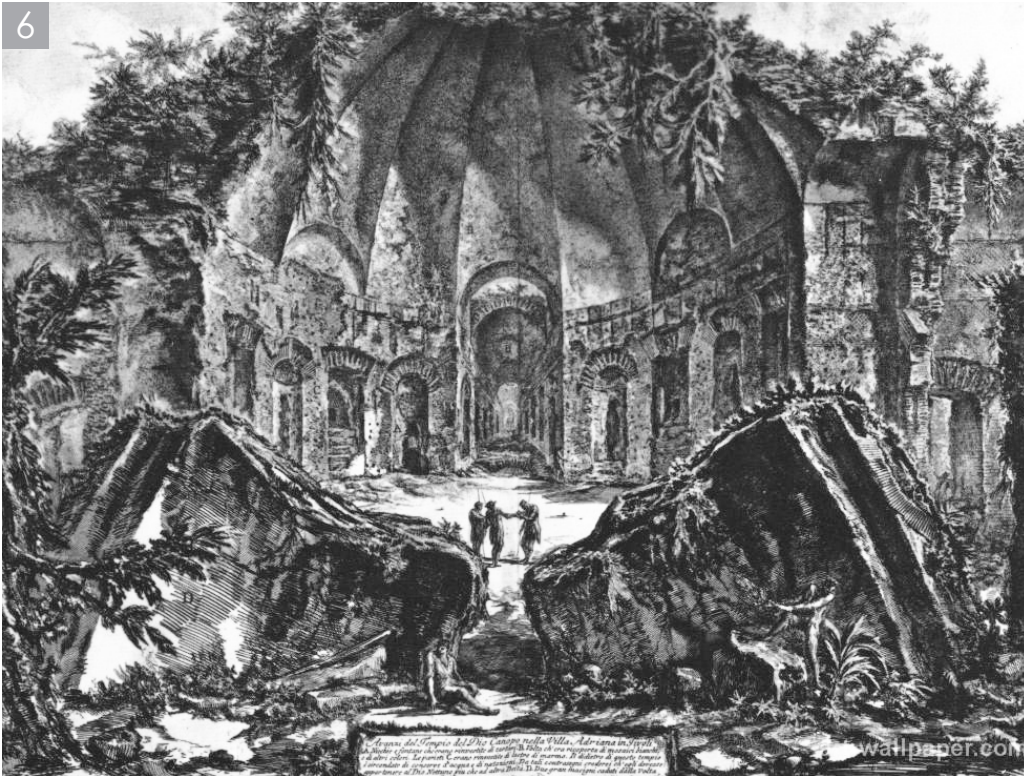
-1.40  
Παράγει ορόφου κελύφης  
Μέσω της  
Προδιαγραφής οικοδομικού

0.00  
Επιπέδου ορόφου κελύφης

0.00  
Επιπέδου ορόφου κελύφης  
Μέσω της  
Προδιαγραφής οικοδομικού  
-0.40  
Παράγει ορόφου κελύφης



6



7



## II. ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΩΣ ΚΕΛΥΦΟΣ

### Η ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΙΞΗΣ

Το κλειστό κέλυφος που περιβάλλει το κτίσμα μετά την εγκατάλειψή του αφήνεται στη διάθεση του χρόνου που αλλοιώνει τα μορφολογικά του χαρακτηριστικά. Οι αλλοιώσεις γίνονται σταδιακά ορατές στις επιφάνειες και τα δομικά στοιχεία, ενώ το σύνολο του οικοδομήματος μετά από κάποια χρόνια θα βρεθεί αντιμέτωπο με την απειλή της κατάρρευσης. Καθώς το ερείπιο βρίσκεται σε μια δυναμική κατάσταση αλλαγής λόγω της επενέργειας της φύσης και του χρόνου πάνω στη μορφή και τη δομή του, αποκαλύπτονται συνεχώς νέες ποιότητες χώρου. Κατά συνέπεια, το ερείπιο είναι ένα καινούργιο έργο, ανεξάρτητο από την αρχική του μορφή. Αν και λειψό, είναι ουσιαστικά αυτοτελές, παρά το γεγονός ότι εξαιτίας της διαρκούς διαπάλης φύσης και μορφής το ερείπιο είναι ένα αντικείμενο εν τω γίνεσθαι, το οποίο αλλάζει συνεχώς με το πέρασμα του χρόνου. <sup>6</sup>

Τα επίκτητα μορφολογικά χαρακτηριστικά του ερειπίου είναι διαφορετικά ανάλογα με το σύστημα δομής της κατασκευής<sup>1</sup>. Στα συστήματα μάζας, όπου τα δομικά στοιχεία ταυτόχρονα περικλείουν και στηρίζουν, ο χρόνος διαρρηγνύει τις αδιάθροωτες υλικές επιφάνειες δίνοντας τους όψη τραύματος. Οι τυχαίες και ακανόνιστες διανοίξεις ευνοούν την ανάπτυξη οργανικών στοιχείων και δράσεων και στη συνέχεια, με αργούς ρυθμούς, η φύση θα εξαφανίσει τα τμήματα του ερειπίου που μπορεί να αφομοιώσει. Περαιτέρω, στα συστήματα σκελετού, όπου υπάρχουν φέροντα και φερόμενα δομικά στοιχεία, η ερείπωση είναι ιεραρχική και παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Το ευρέως διαδεδομένο, από την αρχαιότητα ακόμη, σύστημα της δοκού επί στύλων είτε εξαρθώνεται, όπως στους αρχαίους ελληνικούς ναούς όπου τα φερόμενα στοιχεία απλώς εδράζονται χωρίς συνδετική ύλη πάνω στα φέροντα, είτε υφίσταται μόνιμη παραμόρφωση, όπως στην περίπτωση των σύγχρονων κατασκευών από οπλισμένο σκυρόδεμα. <sup>7</sup>

Ο Ρομαντισμός διέκρινε τη γοητεία των ερειπωμένων κελυφών και την απεικόνισε ρεαλιστικά με βάση τα αντιληπτικά χαρακτηριστικά της μορφής τους, κυρίως εστιάζοντας στη σχέση τους με το φυσικό τοπίο και αδιαφορώντας για τη χαμένη τους αρχική μορφή στο παρελθόν. Λόγω της διάνοιξης του ερειπίου, επιτρέπεται η οπτική πίσω και πέρα από το προϋπάρχον κλειστό κέλυφος. Η επανάκτηση του ορίζοντα και το καθάρισμα του τοπίου είναι δύο από τα κυριότερα μορφολογικά χαρακτηριστικά της ερειπιώδους κατάστασης ενός κτίσματος, ενώ τα υπόλοιπα αφορούν στην ασάφεια του περιγράμματος, την τραχύτητα των επιφανειών και τις έντονες σκιές. Κάτα συνέπεια, λόγω των μορφολογικών του χαρακτηριστικών, το ερείπιο έγινε εκφραστής του Υψηλού, χάρη στο οποίο προκαλείται δέος απέναντι στο άμορφο και αβυσσαλέο. Τέλος, είναι οι ιδέες του αιώνιου και του απείρου που προβάλλονται πάνω στο ερειπωμένο κέλυφος που ασκούν μεγάλη επίδραση στον άνθρωπο και προσξενούν το αίσθημα του Υψηλού <sup>2</sup>.

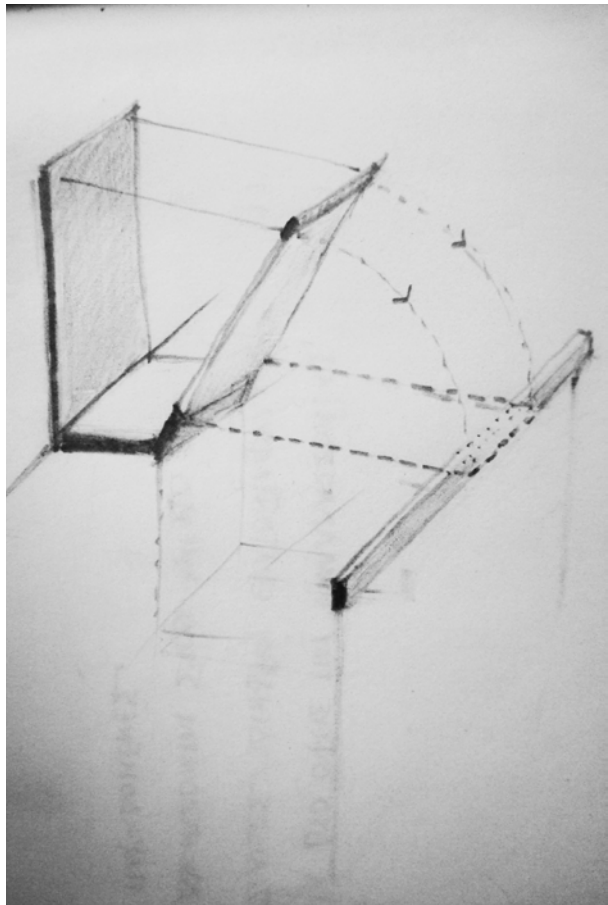
1. Αισθητική του Αρχιτεκτονικού Ερειπίου, Πάνος Κούρος, Διδακτορική Διατριβή στο τμήμα αρχιτεκτόνων του Α.Π.Θ, Αθήνα, 1999

2. Η κατανόησή του προϋποθέτει τη διαμιάς σύλληψη του μεγαλειώδους και του δυναμικού, ως ένα συνολικό μέτρο μεγάλου μεγέθους. Ο τρόπος που η σύλληψη της ιδέας του Υψηλού συμβαίνει στιγμιαία, υποδηλώνει την ανείρεση του χρονικού συνεχούς, μέσα από μία φανταστική ενόραση. (E. Burke, A Philosophical Inquiry into the Origins of Our Ideas of the Sublime and the Beautiful, London 1757, p. 78. Πρβλ. M.C. Beardesley, Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών, Μτφρ. Δημοσθένης Κούρτοβικ, Παύλος Χριστοδουλίδης, Νεφέλη, Αθήνα 1989, σ. 153 κ.ε.)

8



9



# Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ

## 1. ΑΠΟ ΤΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΣΤΟ ΑΝΟΙΧΤΟ

Το κτίσμα παρουσιάζει μια φυσική τάση για κατεδάφιση, μια τάση να υποκύψει στις δυνάμεις της βαρύτητας και να γίνει σωρός δεμένος γερά με το έδαφος. Όπως καθετί ανθρώπινο, η κατασκευή αντιστέκεται στις φυσικές δυνάμεις και επικρατεί σε βάρος της Φύσης<sup>1</sup>. Δυστυχώς όμως, όταν ο χρόνος μειώσει την αντοχή των υλικών, η Φύση θα κάμψει την αντίσταση του κτίσματος και τότε οι άτακτες διανοίξεις του κελύφους θα σηματοδοτήσουν την αρχή της μετατροπής του σε ερείπιο. Η διαπάλη Φύσης και Μορφής είναι συνεχής και το αποτέλεσμα αυτής της σύγκρουσης διαρρηγνύει το κέλυφος και αλλοιώνει αναπόφευκτα την αρχική μορφή του κτίσματος. Επομένως, εκτός από την Πτώση, η Διάνοιξη αποτελεί μία ακόμη φυσική τάση της κατασκευής. <sup>8</sup>

Οι μετασχηματισμοί του κελύφους της προτεινόμενης κατασκευής βασίζονται πάνω σε αυτήν ακριβώς την τάση του κτίσματος να ανοίξει και να πέσει. Η εργασία στοχεύει στην εφικτή εναλλαγή κλειστής και ανοιχτής εκδοχής της κατασκευής, σε αντίθεση με τη φυσική ροή των πραγμάτων που θα ωθούσε τη μορφή να ακολουθήσει μια μη αναστρέψιμη φθίνουσα πορεία προς τη διάνοιξη και την κατάρρευσή της. Βέβαια, οι μετασχηματισμοί του κελύφους θα λαμβάνουν χώρα αφενός όσο το επιτρέπει η αντοχή των υλικών και αφετέρου όσο υπάρχει η απαίτηση για κάποια χρήση του οικοπέδου. Εάν κάποια από τις παραπάνω συνθήκες δεν πληρείται, τότε προτείνεται το κτίσμα να ανοίξει και να παραμείνει ανοιχτό. Συνεπώς, αυτή η τελική τροποποίηση της μορφής της κατασκευής, με την οποία θα ενσωματωθεί στο υπάρχον δίκτυο πεζόδρομων, αποτελεί τη βασική συνθήκη αναστολής της ερείπωσης του κτίσματος. <sup>9</sup>

## 2. ΤΟ ΕΥΕΛΙΚΤΟ ΚΕΛΥΦΟΣ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η αναστολή της ερείπωσης της κατασκευής μέσω μιας σειράς μετασχηματισμών που της επιτρέπουν να ανοίγει και να κλείνει το κέλυφός της, έτσι ώστε να προσαρμόζεται εύκολα σε κάποιες πιθανές χρήσεις. Η διαδικασία του μετασχηματισμού θα λαμβάνει χώρα in situ από μια ανοιχτή ομάδα ανθρώπων, δίνοντας κίνητρο στους περαστικούς να συμμετέχουν σε αυτή την ιδιότυπη συλλογική δράση. Η κατασκευή που προτείνεται διαθέτει ένα ευέλικτο κέλυφος, σχεδιασμένο έτσι ώστε να προσαρμόζεται στις εκάστοτε ανάγκες, προκειμένου να βρίσκεται σε χρήση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Απαρτίζεται από ένα σταθερό μεταλλικό σκελετό και ξύλινες ελαφριές κινητές επιφάνειες που εκτελούν προσχεδιασμένες κινήσεις. Τα ποσοστά ανοιχτού-κλειστού εξαρτώνται από τις ανάγκες της εκάστοτε χρήσης, ενώ, όπως προαναφέρθηκε, προβλέπεται μια απολύτως κλειστή και μια εντελώς ανοιχτή εκδοχή της κατασκευής. Επειδή η διαδικασία του μετασχηματισμού θα πραγματοποιείται επί τόπου από τους ίδιους τους χρήστες, επιβάλλεται τα μεγέθη των επιμέρους ανοιγόμενων, συρόμενων, περιστρεφόμενων και γενικότερα κινητών τμημάτων να είναι μικρών διαστάσεων και μικρού βάρους. Η συλλογική δράση του μετασχηματισμού που θα λαμβάνει χώρα στο οικόπεδο θα θυμίζει τη διαδικασία αλλαγής σκηνικού στο θέατρο, αποτελώντας έτσι θέαμα για τους περαστικούς και αφορμή για συμμετοχή στη διαδικασία.

1. Λόγω της θέλησης καθετί ανθρώπινο μάχεται ενάντια στις φυσικές δυνάμεις. Ως Νίκη (Victory) ορίζεται η επικράτηση της ανθρώπινης βούλησης πάνω στις φυσικές δυνάμεις, όπως η βαρύτητα. (The World as Will and Representation, Arthur Schopenhauer, translation: Payne E.F.J., Dover Publications, New York, 1969)





Κάθε αλλαγή της μορφής διαθέτει άλλους χωρικούς συσχετισμούς και κατά συνέπεια διαφορετική αισθητική αξία. Μεταξύ των στοιχείων που αλλάζουν θέση δημιουργούνται νέες χωρικές σχέσεις και ακολούθως νέες ποιότητες χώρου, απο τη στιγμή τροποποιείται η κίνηση μέσα στο χώρο, η αίσθηση της κλίμακας, η σχέση του μέσα με το έξω, κ.ά. Επομένως, μετά από κάθε μετασχηματισμό προκύπτει ένα νέο έργο χρησιμοποιώντας τα ίδια τα στοιχεία του αρχικού. Θα μπορούσαμε να πούμε πως η κατασκευή δανείζεται από την προηγούμενη μορφή της χωρική στοιχεία τα οποία επαναχρησιμοποιεί δίνοντάς τους νέο νόημα που ανταποκρίνεται σε νέες ανάγκες<sup>1</sup>. Έτσι η αναστολή της ερείπωσης επιτυγχάνεται μέσα από την ανακατάταξη των υπάρχοντων χωρικών στοιχείων.

### 3. ΤΟ ΠΡΩΘΥΣΤΕΡΟ ΕΡΕΙΠΙΟ

Τον 18ο αιώνα, τα ερείπια ασκούσαν μεγάλη γοητεία στον κόσμο αφενός ως αυτόπτες μάρτυρες της αλλαγής των εποχών και αφετέρου ως αντικείμενα φορτισμένα με τις ανησυχίες της ανθρώπινης φύσης. Η αισθητική του ερειπίου βασιζόταν στο ρομαντικό συναίσθημα του πάθους<sup>2</sup>, το οποίο χαρακτηριζόταν από τη νοσταλγία για το παρελθόν και το φόβο της απώλειας στο μέλλον. Η κυρίαρχη αυτή αισθητική καθόρισε το έργο καλλιτεχνών όπως ο Hubert Robert, ο οποίος εντόπισε πως ο γρήγορος ρυθμός εκσυγχρονισμού του αστικού τοπίου στο Παρίσι, μετά τη Γαλλική Επανάσταση, δημιουργούσε συνεχώς ερείπια<sup>3</sup>. Εκείνη την περίοδο, όπου ο ζωγράφος παρακολουθούσε τη μετατροπή του Λούβρου από παλάτι του Ancien Regime σε μουσείο, πραγματοποίησε μια σειρά απόψεων της Grande Galerie ως μουσείο και ως ερείπιο στο μέλλον. Η ίδια συνθήκη εκσυγχρονισμού παρατηρείται και στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις, όπου η ερείπωση αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ανανέωση του αστικού τοπίου<sup>4</sup>. **10**

Σε ορισμένες περιπτώσεις στο παρελθόν, η πρόβλεψη για ερείπωση καθόρισε τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του νεοεγειρόμενου κτίσματος. Έτσι, σχεδιάστηκαν μνημεία βάσει του πώς θα φαινόταν με το πέρασμα του χρόνου, όταν λόγω φθοράς ή άλλης καταστροφής θα μετατρέπονταν σε ερείπια. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του αρχιτέκτονα Albert Speer, ο οποίος επιχείρησε να εφαρμόσει τη θεωρία της αξίας του ερειπίου (Ruinenwert) στο σχεδιασμό του σταδίου Zeppelinfeld για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1936<sup>5</sup>. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το κτίριο σχεδιάζεται έτσι ώστε όταν καταστραφεί, να αφήσει αισθητικά ωραία ερείπια, τα οποία θα διαρκέσουν πολλά χρόνια χωρίς συντήρηση.

Ένα από τα βασικά ερωτήματα που θέτει η συγκεκριμένη εργασία είναι το πώς επηρεάζει τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό το σενάριο μελλοντικής χρήσης ενός κτίσματος. Το πρωθύστερο ερείπιο, το οποίο έπεται λογικά και χρονικά της αρχικής κατασκευής, είναι αυτό που καθορίζει εδώ την αρχική μορφή. Η ίδια η κατασκευή γεννάει προσχεδιασμένες νέες εκδοχές της. Η επιθυμητή τελική ανοιχτή εκδοχή, αυτή του δημόσιου περάσματος προς ανάδειξη των αρχαιοτήτων, επιβάλλει στο σχεδιασμό να διαχειριστεί τους μετασχηματισμούς του άλλοτε κλειστού κελύφους. Έτσι, όταν το πρωθύστερο ερείπιο αντιστοιχίζεται σε μια πρωθυστερη χρήση, η ερείπωση αναστέλλεται.

1. Βλ. Ενσωμάτωση των ερειπίων στη νέα σύνθεση, σελ.11

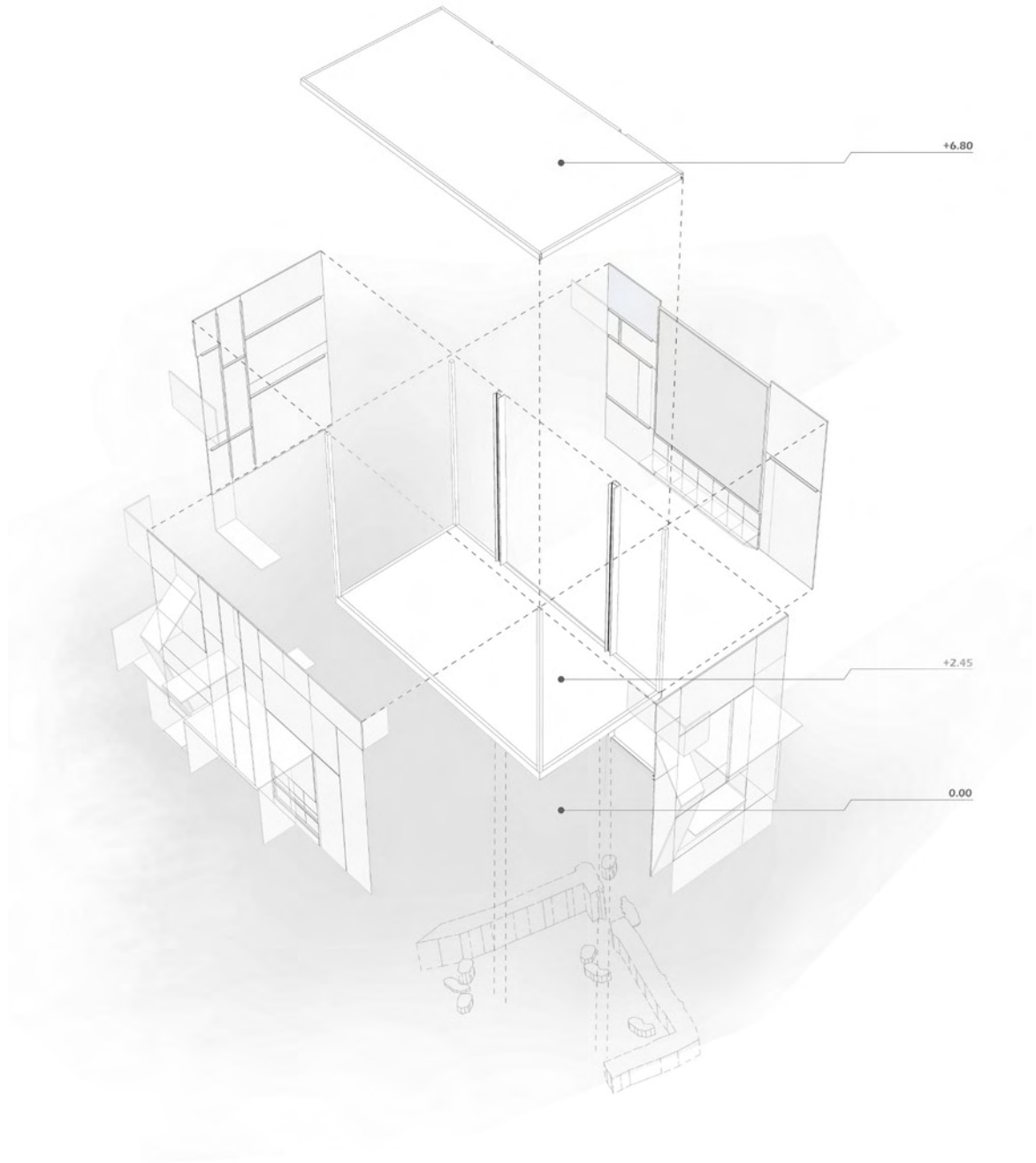
2. Christopher Woodward, In Ruins, Chatto & Windus, 2001

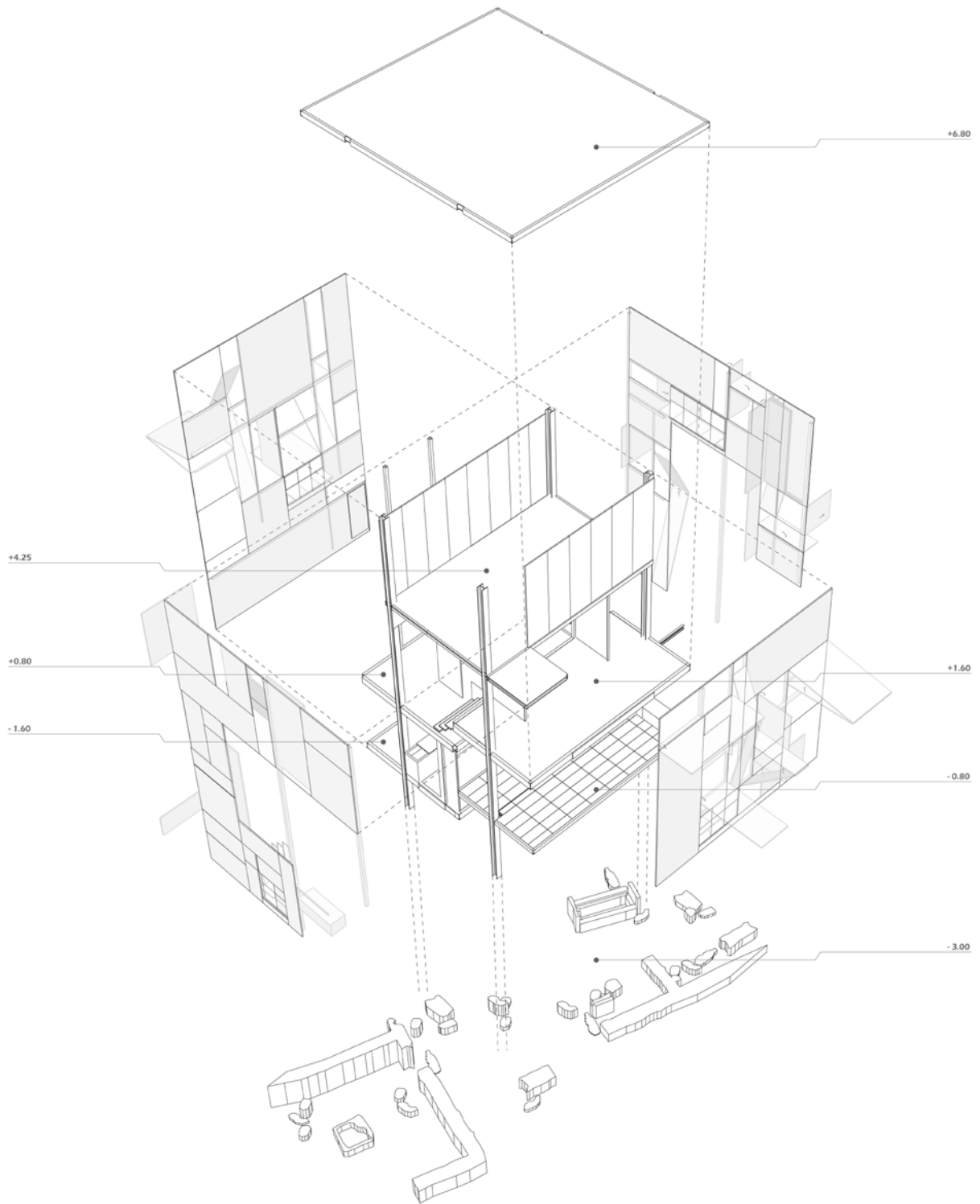
3. Nina L. Dubin, Futures and Ruins: Eighteenth-Century Paris and the Art of Hubert Robert. Los Angeles: Getty Research Institute, 2010, Review by Janet T. Marquardt, Eastern Illinois University

4. Οι καλλιτέχνες εξακολουθούν να εμπνέονται από την αισθητική του ερειπίου, όπως για παράδειγμα ο Hisaharu Motoda, ο οποίος στο έργο του με τίτλο Neo-Ruins παραθέτει μια σειρά λιθογραφιών που αναπαριστούν το αστικό τοπίο του Τόκιο ως κατεστραμμένο και ερειπώδες με μια νέο-ρομαντική διάθεση για τις σύγχρονες μεγαλουπόλεις.

5. Ο αρχιτέκτονας Albert Speer παρουσίασε στον Hitler ένα σχέδιο που απεικόνιζε το προτεινόμενο κτίριο ως ερείπιο με σκοπό το ερείπιο αυτό να αποπνέει μεγαλείο εφάμιλλο των αρχαίων ρωμαϊκών ερειπίων, έτσι ώστε η αρχιτεκτονική του Τρίτου Ράιχ ως σύμβολο μιας σύγχρονης δυνατής αυτοκρατορίας να αντέξει στο χρόνο. (Hitler and the Power of Aesthetics, Frederic Spots, 2003, p. 322. The Overlook Press, New York.)

A





1 | ΑΝΟΙΓΟΜΕΝΟ



2 | ΑΝΑΚΛΙΝΟΜΕΝΟ



3 | ΦΥΣΣΟΥΝΑ



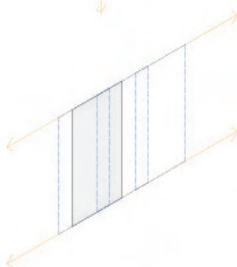
4 | ΣΤΑΘΕΡΟ ΤΖΑΜΙ



5 | ΚΑΤΑΚΟΡΥΦΑ  
ΣΥΡΟΜΕΝΟ



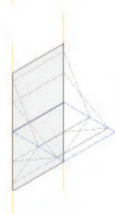
6 | ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ  
ΣΥΡΟΜΕΝΟ



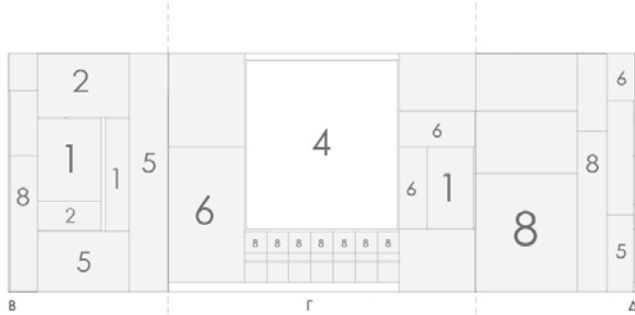
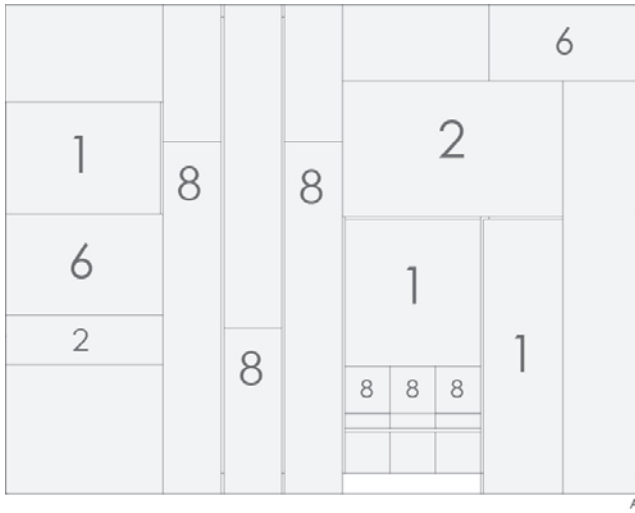
7 | ΠΤΥΣΣΟΜΕΝΟ  
ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΑΝΩ



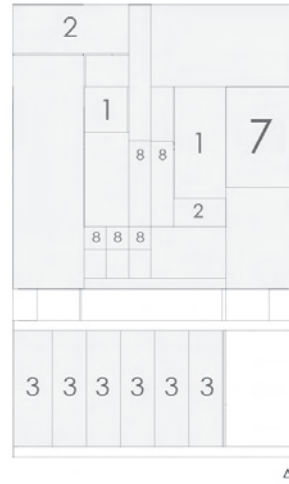
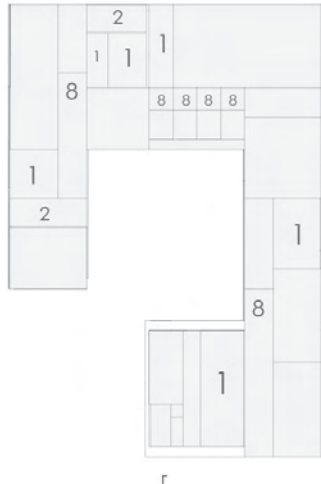
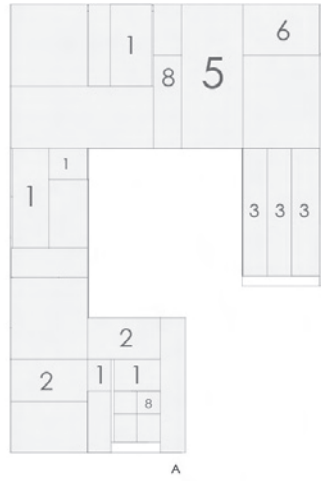
8 | ΠΤΥΣΣΟΜΕΝΟ  
ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΑΤΩ



A



B



11



13



12



### III. ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΩΣ ΣΚΗΝΙΚΟ

#### 1. ΤΟΠΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΡΕΙΠΙΩΝ

Τον 18ο αιώνα στην Ιταλία, ο θαυμασμός και η νοσταλγία μπροστά στα ερείπια των πόλεων ενέπνευσαν πίνακες που αναπαριστούν το αστικό τοπίο με έναν τρόπο ρεαλιστικό αλλά ευαίσθητο, όπου αρχαία και σύγχρονα μνημεία συνυπάρχουν ζωγραφικά και πλαισιώνουν ένα αφηγηματικό επεισόδιο<sup>1</sup>. Η αισθητική του ερείπιου καλλιιεργήθηκε είτε μέσω της ρεαλιστικής απεικόνισης του αστικού τοπίου των ιταλικών πόλεων (Ρώμη, Φλωρεντία, Βενετία) και της υπαίθρου με τα διάσπαρτα αρχαία ευρήματα<sup>2</sup> είτε μέσω της δημιουργίας φανταστικών τοπίων όπου συνυπάρχουν επινοημένα οικοδομήματα, ερείπια, αρχαία μνημεία και σύγχρονα κτίρια, σε μια εντελώς αυθαίρετη σύνθεση<sup>3</sup>. Μάλιστα, από την Αναγέννηση μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα, παρατηρείται πως το ενδιαφέρον των καλλιτεχνών μετατοπίζεται όλο και περισσότερο από την ανθρώπινη φιγούρα στο ίδιο το απεικονιζόμενο ερείπιο.

Συγκεκριμένα, κατά την Αναγέννηση η αναπαράσταση της ανθρώπινης μορφής κατείχε κυρίαρχο ρόλο στη σύνθεση, ενώ τα ερείπια, που πρωτοεμφανίστηκαν τότε στη ζωγραφική, πλαισιώναν τη μορφή καθιστώντας τη πιο ευπαθή και εύθραυστη.<sup>11</sup> Στη συνέχεια, τον 17ο αιώνα, το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε στο αφηγηματικό επεισόδιο γύρω από τα απεικονιζόμενα ερείπια. Μέσω της συνύπαρξης των ερειπίων με τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής και τα κτίρια της εποχής αναδείχθηκε αφενός η πολυπλοκότητα του αστικού τοπίου και αφετέρου η σκηνογραφική διάσταση των ερειπίων για την καθημερινή κίνηση και δράση μέσα στην πόλη.<sup>12</sup> Από τον 18ο αιώνα και μετά, το μέγεθος του απεικονιζόμενου ερείπιου είναι σημαντικά μεγαλύτερο από το μέγεθος της ανθρώπινης φιγούρας, τοποθετείται σε κεντρικό σημείο του πίνακα και οι απεικονιζόμενες δραστηριότητες είναι κυρίως στιγμιότυπα συζήτησης και στοχασμού γύρω από αυτό.<sup>13</sup> Αυτό επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό ότι το ερείπιο απέκτησε τεράστια συμβολική φόρτιση με την πάροδο των χρόνων κι αυτό γιατί λόγω της ιστορικής του αξίας και των μορφολογικών του χαρακτηριστικών αντικατόπτριζε ταυτόχρονα ένα αξιωματικό μακρινό παρελθόν και τον πρόσκαιρο χαρακτήρα των πραγμάτων.

---

1. Στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα, το ενδιαφέρον αφενός για την ιταλική τέχνη και αφετέρου για τα απομεινάρια της κλασικής αρχαιότητας οδηγεί στην Ιταλία καλλιτέχνες από το Βορρά (και κυρίως από τη Φλάνδρα), οι οποίοι έως τότε ειδικούνταν στη λεπτομερή αναπαράσταση τοπίων, σε αντίθεση με τους Ιταλούς καλλιτέχνες που σύμφωνα με τα πρότυπα της Αναγέννησης εστίαζαν τον ενδιαφέρον τους στην ανθρώπινη μορφή.

2. Όπως στους πίνακες του Gaspar Van Wittel, ενός καλλιτέχνη που συνοψίζει και ολοκληρώνει τις τάσεις των προηγούμενων αιώνων. Τον 18ο αιώνα, το συγκεκριμένο ζωγραφικό είδος, το οποίο αποκαλείται veduta, αποκτά αυτονομία στα πλαίσια της ευρωπαϊκής καλλιτεχνικής παραγωγής.

3. Το *capriccio* είναι ένα τοπίο βασισμένο στη φαντασία του καλλιτέχνη. Κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα το *capriccio* αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία.



14



15



## 2. ΟΙ ΑΓΓΛΙΚΟΙ ΚΗΠΟΙ ΚΑΙ Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΓΡΑΦΙΚΟΥ<sup>1</sup>

Ο σχεδιασμός των αγγλικών κήπων του 18ου αιώνα ακολούθησε τις βασικές αρχές της κλασικής τοπιογραφίας<sup>2</sup> υιοθετώντας κάποια από τα τυπικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου ζωγραφικού είδους που αφορούσαν στην πυκνότητα και την αφθονία της βλάστησης, στην αταξία της τοποθέτησης των επιμέρους στοιχείων και στην τραχύτητα των επιφανειών. <sup>14</sup> Τα γνώρισματα αυτά εκφράζουν τις βασικές αρχές του γραφικού (picturesque) τοπίου, μιας εικόνας που χαρακτηρίζεται από τις εναλλαγές στις ποιότητες του χώρου, τις έντονες αντιθέσεις, τα πολλά οπτικά ερεθίσματα και το στοιχείο της έκπληξης<sup>3</sup> που εισάγεται με τη μορφή κτιριακών θραυσμάτων ως συμβολικά σημεία αναφοράς (follies).

Τα follies ή fabriques<sup>4</sup> είναι κατασκευές που αναπαράγουν σε μικρότερη κλίμακα σημαντικά αρχιτεκτονικά έργα ή τμήματά τους και ερείπια τα οποία τοποθετούνται διάσπαρτα μέσα στον κήπο σε σαφή αντίθεση με την άναρχη φύση, ακολουθώντας τις αρχές της τοπιογραφίας. <sup>15</sup> Σε αντιστοιχία με τα φανταστικά τοπία των τοπιογραφιών, όπου οι καλλιτέχνες επέλεγαν κατά βούληση σκηνές από τη φύση και τοπογραφικά στοιχεία προκειμένου να συνθέσουν το επιθυμητό γραφικό τοπίο, στους αγγλικούς κήπους παρατηρείται η χρονική και χωρική συνύπαρξη θραυσμάτων διαφορετικών εποχών και πολιτισμών. Όμως, οι κατασκευές αυτές δεν είχαν άλλη χρήση πέρα από τη δημιουργία ενός συμβολικού σκηνικού χώρου, ο οποίος θα πλαισιώνει τον περίπατο μέσα στον κήπο. Δεν είναι τυχαίο ότι τον 18ο αιώνα, οι αγγλικές λέξεις scene και scenery, χρησιμοποιήθηκαν πρώτη φορά για να περιγράψουν το τοπίο ως άμεση μεταφορά της λέξης stage. Η εμπειρία που δημιουργείται καθώς ο παρατηρητής κινείται μέσα στο τοπίο, είτε αυτό είναι φυσικό είτε αστικό, προκαλείται από μια προσεκτικά μελετημένη σειρά γεγονότων. Η ύπαρξη μονάχα δύο ατόμων, ενός δρώντος κι ενός παρατηρητή είναι η μόνη προϋπόθεση για να συμβεί η θεατρική πράξη<sup>5</sup>. Σε κάθε περίπτωση, το σκηνικό που πλαισιώνει τη δράση μπορεί να είναι είτε στατικό είτε δυναμικό.

---

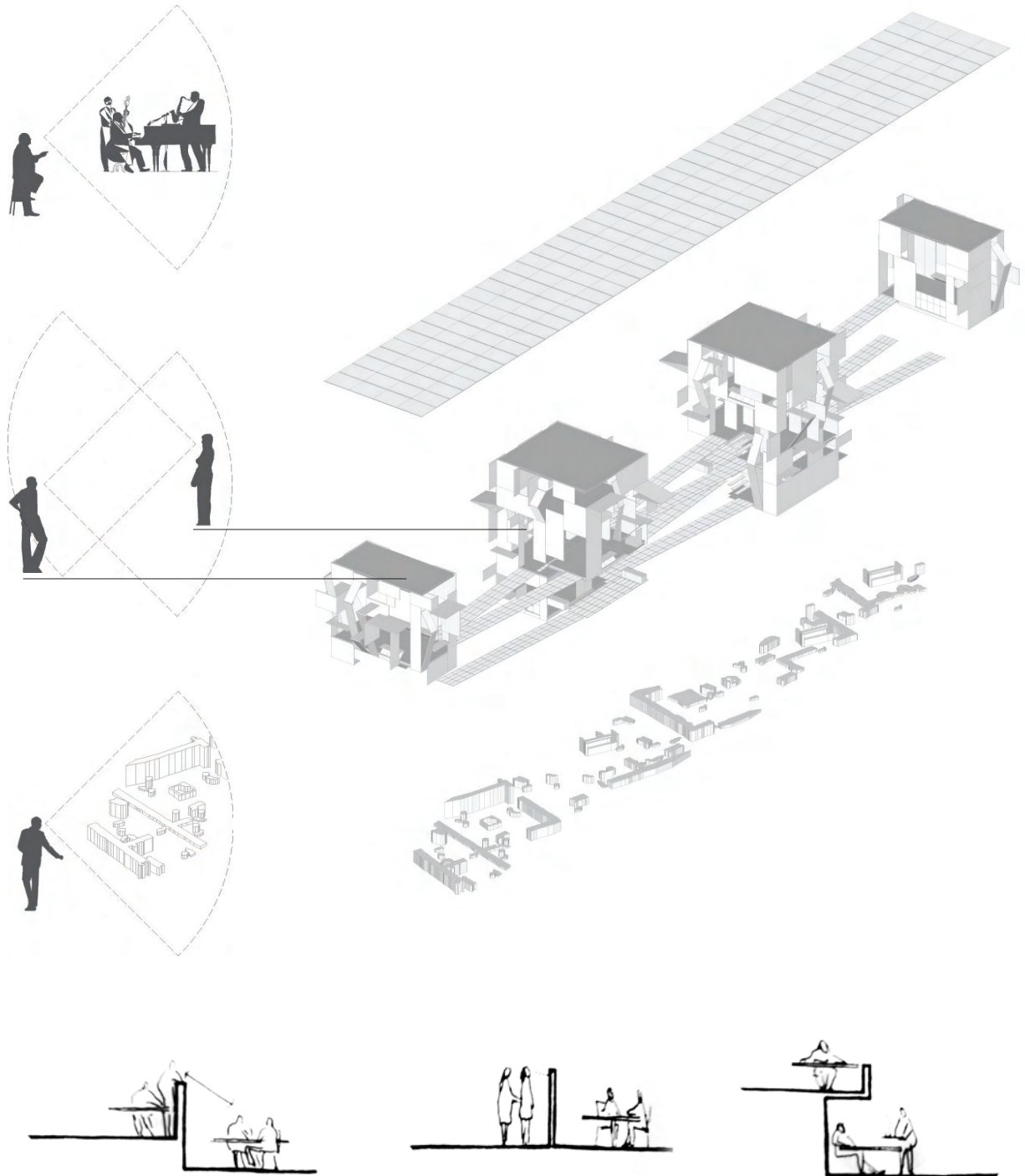
1. Το κεφάλαιο των αγγλικών κήπων βασίστηκε στο κείμενο της Μαρίνας Μπιζά το οποίο αποτελεί κεφάλαιο της ερευνητικής της εργασίας που παρουσιάστηκε το 2010 στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Πατρών με επιβλέποντα καθηγητή τον Πάνο Κούρο.

2. Οι αγγλικοί κήποι του 18ου αιώνα είχαν σαν αφετηρία την ιταλική ζωγραφική του 17ου αιώνα των Claude Lorrain, Nicholas Poussin και Salvator Rosa. Η ιδέα του Γραφικού που διέπει τη ρομαντική τοπιογραφία απεικόνισε τα ερείπια με μια διάθεση λυρισμού, στοχασμού και συμβολισμού. Χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτού του ζωγραφικού είδους είναι τα πολλαπλά επίπεδα ανάγνωσης του βάθους του απεικονιζόμενου τοπίου.

3. Σύμφωνα με τον William Gilpin, η «μη-κανονικότητα» και η «τραχύτητα» συνδιαμόρφωσαν το «γραφικό», το οποίο ορίζει ως την ευτυχή ένωση της απλότητας και της ποικιλίας. Αλλού αναφέρει το Γραφικό ως τον συνδυασμό του Υψηλού και του Ωραίου και έτσι στο τέλος του αιώνα η έννοια του γραφικού από «εικονογραφική» και «ζωγραφική», έγινε περισσότερο αισθητικός όρος. (Hanno-Walter Kruff, A History of Architectural Theory: From Vitruvius to the Present, NY: Princeton Architectural Press, 1996, σ. 263-264)

4. «fabrique» (fr): Γαλλικός όρος που στην αρχή χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει όλα τα κτίρια που απεικονίζονταν στην ζωγραφική του τοπίου, αλλά από το 1770 ο όρος διευρύνθηκε αναφερόμενος σε όλες τις αρχιτεκτονικές κατασκευές ενός γραφικού κήπου. Ο αγγλικός όρος «Folly» υποδηλώνει την «πρέλα» του τεχνήματος λόγω απουσίας λειτουργικού προγράμματος σε μια εποχή που επικρατεί ο ορθολογισμός.

5. Μπορώ να πάρω οποιονδήποτε άδειο χώρο και να τον ονομάσω γυμνή σκηνή. Ένας άνθρωπος διασχίζει αυτόν τον άδειο χώρο, ενώ ένας άλλος τον παρακολουθεί. Αυτά είναι όλα όσα χρειάζομαι για να έχω μια θεατρική πράξη. (Peter Brook, Thoughts on Acting and Theatre, Pantheon Books, New York, Η Ανοιχτή Πόρτα, Μετ: Μαρία Φραγκουλάκη, ΚΟΑΝ, 1998 )



Σε αντίθεση με το παρελθόν, που όπως είδαμε τα ερείπια επιτέλεσαν έναν ρόλο σταθερού σχεδόν διαστάτου σκηνικού, η παρούσα εργασία εξετάζει πώς επηρεάζει τη δημόσια ζωή ένα μετασχηματιζόμενο κέλυφος. Η πτυσσόμενη όψη μετατρέπεται σε μία δυναμική αυλαία που ρυθμίζει τις χωρικές συνθήκες εσωτερικά και οργανώνει τις δράσεις μέσα και έξω από αυτή. Έτσι, η προτεινόμενη κατασκευή αποτελεί ένα μεταλλασσόμενο δυναμικό σκηνικό που δίνει κίνητρα για τη χρησιμοποίησή του. Συνοπτικά, η εργασία εξετάζει τη διάνοιξη του όγκου ως τρισδιάστατο σκηνικό και την εξερεύνηση των χρηστικών δυνατοτήτων που παρέχει κάθε παρόμοιο ευέλικτο κέλυφος.

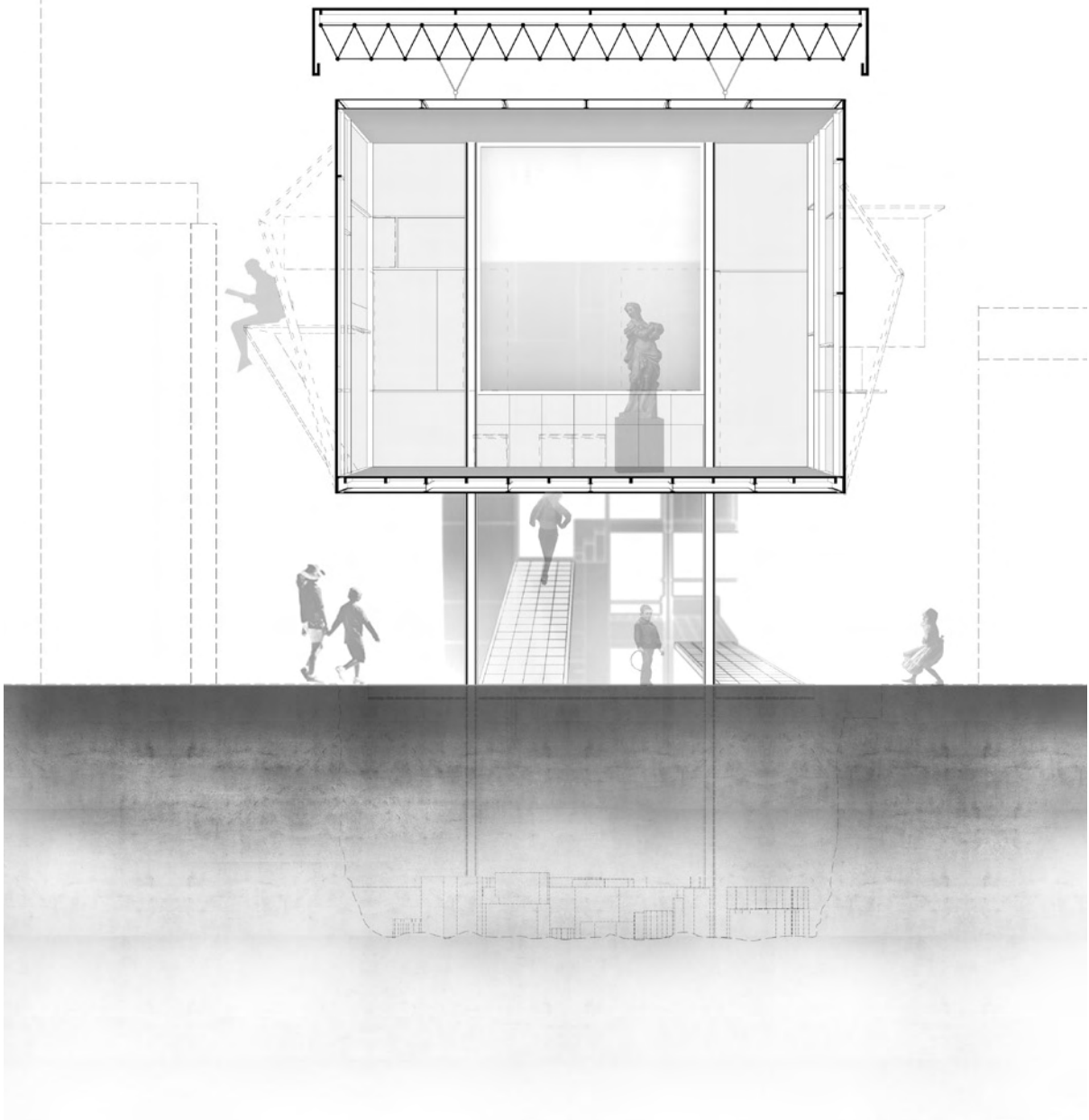
Όπως προαναφέρθηκε, καθώς ο παρατηρητής κινείται μέσα στο αστικό τοπίο, καθοδηγείται συνειδητά ή μη από μια προσεκτικά μελετημένη σειρά γεγονότων. Υπό αυτό το πρίσμα, ο αστικός δημόσιος χώρος μπορεί να θεωρηθεί ως συστατικό μέρος της θεατρικής εμπειρίας. Κατά πρώτον, μέσα στο δημόσιο χώρο το άτομο είναι ταυτόχρονα ηθοποιός και θεατής. Ηθοποιός ως προς τη βιωματική πρόσληψη του αστικού σκηνικού και θεατής ως προς την οπτική πρόσληψή του. Συνεπώς, οι επιμέρους ενότητες του χώρου είναι την ίδια στιγμή σκηνή και θεωρείο<sup>1</sup>. Σε αντίθεση όμως με το θέατρο, όπου υπάρχει κατά βάση σαφής διάκριση μεταξύ ηθοποιού και θεατή, στη δημόσια σφαίρα οι ρόλοι αυτοί συνυπάρχουν ή εναλλάσσονται. Σε πλήρη αναλογία με τον σκηνικό χώρο, ο οποίος οργανώνει τη δράση επιβάλλοντας ρυθμό στις κινήσεις του σώματος και της ματιάς και επιτρέπει συναθροίσεις, απομονώσεις, αποκρύψεις και οπτικές διασταυρώσεις, με τρόπο είτε αναμενόμενο είτε απρόοπτο<sup>2</sup>, ο αστικός δημόσιος χώρος επιτελεί τον αντίστοιχο ρόλο στο χώρο των συναναστροφών και της συνύπαρξης.

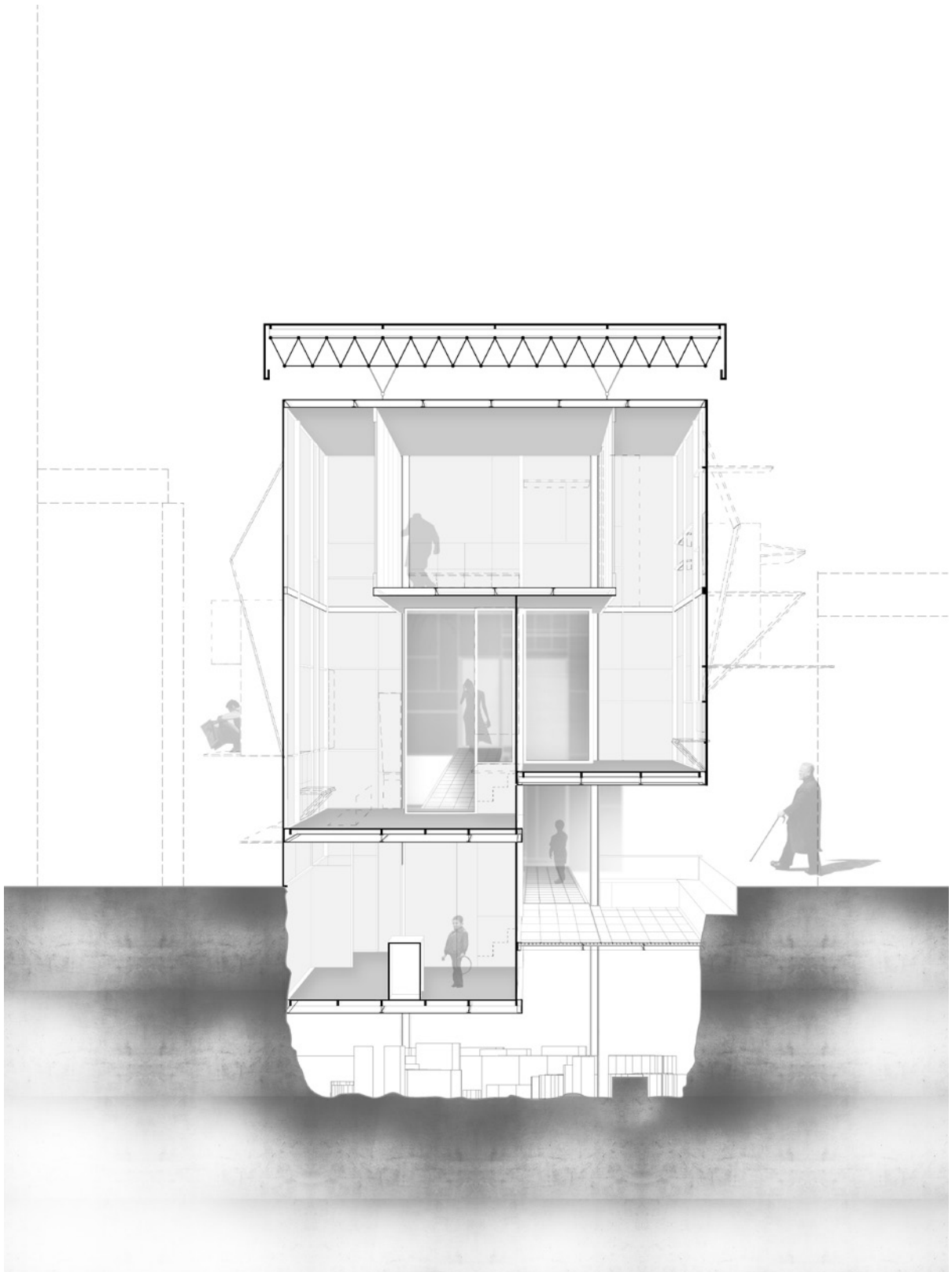
Στην εν λόγω κατασκευή, οι θεάσεις και οι οπτικές διασταυρώσεις επηρέασαν σημαντικά τις συνθετικές επιλογές του σχεδιασμού. <sup>16</sup> Κατά πρώτον, η θέα προς τα αρχαία ευρήματα λειτούργησε ως καταλυτικός παράγοντας για την οργάνωση των κλειστών και των ανοιχτών τμημάτων, τις αποστάσεις μεταξύ των δωματίων και τα υψόμετρα των επιπέδων. Η χωροθέτηση των τεσσάρων όγκων έγινε με τρόπο ώστε να υπάρχει οπτική επικοινωνία των επιμέρους δωματίων σε περιπτώσεις χρήσεων όπου αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί, όπως για παράδειγμα όταν οι ρόλοι δρώντος και θεατή χρειάζεται να είναι πιο διακριτά προσδιορισμένοι. Επίσης, η θέαση από μέσα προς τα έξω και αντιστρόφως, διαμέσου των μετασχηματιζόμενων – κινούμενων όψεων καθιστά αφενός εφικτή την επικοινωνία μεταξύ παράλληλων χρήσεων ή δρώμενων και αφετέρου αντιστακτικά τον ενδιάμεσο ή διαμεσολαβητικό χαρακτήρα της κατασκευής. Τέλος, εκτός από την εποπτεία του συνόλου που έχει κανείς από τα διαφορετικά επίπεδα στο εσωτερικό, κυρίως λόγω του μεγάλου ύψους και των διαφορετικών επιπέδων κίνησης, επιχειρείται να διατηρηθεί ανεμπόδιστη και η οπτική διαφυγή από τη μία μεριά του οικοπέδου ως την άλλη, έτσι ώστε να γίνεται αντιληπτή η ροή και η συνέχεια της κίνησης στο επίπεδο του δρόμου κατά μήκος του οικοπέδου.

1. Aldo Rossi, *Η Αρχιτεκτονική της Πόλης*, UNIVERSITY STUDIO PRESS, Μετ: Βασιλική Πετρίδου, Θεσσαλονίκη, 2001

2. Στεφάνου Ιωσήφ, *Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης*, Αθήνα, 2000

A







## IV. ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΩΣ **ΑΧΡΗΣΤΟ**

### ΤΟ ΔΟΧΕΙΟ ΤΟΥ ΑΠΟΝΤΟΣ

Το ερείπιο υπάρχει στο παρόν ως μνημικό υπόλειμμα κάποιας τετελεσμένης λειτουργίας. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το παρελθόν από τη στιγμή που στεγάζει το «όχι πλέον», το απόν <sup>1</sup>. Η ερείπωσή του συνήθως οφείλεται είτε στην υλική αδυναμία της κατασκευής είτε σε κάποια απόφαση εγκατάλειψής της. Επομένως, αιτία της έκπτωσης του κτίσματος μπορεί να είναι αφενός η αναπόφευκτη φθορά των υλικών με την πάροδο των χρόνων ή κάποιος αστάθμητος παράγοντας που διατάραξε τη μορφή και τη λειτουργία του (π.χ. φυσική καταστροφή) και αφετέρου μια απόφαση εγκατάλειψης του κτίσματος λόγω οικονομικών συνθηκών ή επειδή οι προδιαγραφές του χώρου κρίθηκαν ανεπαρκείς για να φιλοξενηθεί μια νέα χρήση.

Στην περίπτωση της ερείπωσης λόγω υλικής φθοράς, το εσωτερικό των ερειπίων αποτελείται από σωρούς οικοδομικών υλικών και απορριμάτων. Έτσι το προϊόν/αποτέλεσμα της ερείπωσης μετατρέπεται σε πηγή μόλυνσης για τα γειτονικά κτίρια, αλλά και γενικότερα για την ευρύτερη περιοχή. Είτε παραμένει χωρίς χρήση είτε χρησιμοποιείται ως κρυψώνα, καταφύγιο ή προσωρινό κατάλυμα αστέγων, το ερείπιο παραμένει ένα ανοίκειο, αλλοιωμένο, χρονικό και χωρικό θραύσμα μέσα στον αστικό ιστό. Για παράδειγμα, στην περιοχή του Κεραμεικού- Μεταξουργείου (ΚΜ) η ερειπιακή κατάσταση στην οποία βρίσκεται το 48% των κτισμάτων δημιουργεί μια γενικότερη αίσθηση εγκατάλειψης που χαρακτηρίζει και υποβαθμίζει το σύνολο της περιοχής.

Στη δεύτερη περίπτωση, η απόφαση εγκατάλειψης αφήνει ημιτελές το κτίσμα, ανολοκλήρωτο κατά τη διάρκεια της ανέγερσής του και το μετατρέπει σε σύμβολο της οικονομικής παρακμής και του καθεστώτος ιδιοκτησίας (γιατί). Παρατηρείται όμως το κτίριο να εγκαταλείπεται και αμέσως μόλις ολοκληρωθεί η κατασκευή του, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα μεγάλο κτιριακό απόθεμα το οποίο παραμένει εντελώς αχρησιμοποίητο-άχρηστο μέχρι να ενοικιαστεί ή να πουληθεί. Έως τότε, για άγνωστο χρονικό διάστημα, θα είναι ολοκαίνουργιο και άδειο. Αυτό το φαινόμενο, που έντονα παρατηρείται στις σύγχρονες πόλεις, αποδεικνύει την ακαμψία των θεσμών μπροστά στην αυστηρή διάκριση και αντίθεση δημόσιου και ιδιωτικού χώρου. Μία ανεκμετάλλευτη ιδιωτική περιουσία θα μπορούσε να χρησιμοποιείται έστω και προσωρινά ως δημόσια ή αλλιώς κοινόχρηστη, φιλοξενώντας ποικίλες δραστηριότητες που θα προσέλκυαν κόσμο στο κτίριο και παράλληλα θα δικαιολογούσαν τα έξοδα για την ανέγερσή του. <sup>17</sup>

Συνοψίζοντας, παρατηρείται πως εκτός από τα αρχαία ή παλαιότερα ερείπια, στις σύγχρονες πόλεις δημιουργούνται συνεχώς νέα λόγω της άστοχης διαχείρισης του κτιριακού αποθέματος. Για το λόγο αυτό, στην παρούσα εργασία, το σενάριο κατοίκησης-χρήσης της κατασκευής βασίζεται στην υπόθεση ενός ελαστικότερου ιδιοκτησιακού καθεστώτος που επιτρέπει τον επαναπροσδιορισμό του ιδιωτικού, δημόσιου και ημιδημόσιου χώρου, και υποστηρίζει τη συνύπαρξη και την εναλλαγή τους. Για το λόγο αυτό, τα επιμέρους τμήματα της κατασκευής μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε ενιαία ως σύνολο είτε ανεξάρτητα το ένα από το άλλο φιλοξενώντας χρήσεις πολύ διαφορετικές μεταξύ τους. Η εναλλαγή των χρήσεων σε συνδυασμό με το μετασχηματισμό του κελύφους παρέχουν μεγάλη ευελιξία με σκοπό να διατηρείται απασχολημένη η κατασκευή για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα ως αντίσταση στην ερείπωσή της.

1. Αντωνάς Αριστείδης, Η αναβολή της κατεδάφισης, [antonas.files.wordpress.com/2007/08/ruin.pdf](http://antonas.files.wordpress.com/2007/08/ruin.pdf)



# Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ

## 1. ΠΑΛΗ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΧΡΗΣΤΙΑΣ

Η αναστολή της ερείπωσης επιτυγχάνεται όσο διατηρείται ο λειτουργικός χαρακτήρας της κατασκευής. Η λειτουργία της εξαρτάται αφενός από τη συνεχή εναλλαγή των χρήσεων σε βάθος χρόνου και αφετέρου από την ευελιξία και την πολυμορφικότητα του κελύφους. Αντίθετα προς την απόφαση εγκατάλειψης της κατασκευής θέτουμε εδώ την απόφαση της διαρκούς αξιοποίησής της, υποστηρίζοντας πως οι δυνατότητες είναι ανεξάντλητες.

Με στόχο την ευελιξία και την πολυμορφικότητα, το κέλυφος της εν λόγω κατασκευής απαρτίζεται από ένα σταθερό μεταλλικό σκελετό, κάποια κινητά στοιχεία και σταθερή παροχή νερού και ρεύματος στα δωμάτια. Οι ελαφριές ξύλινες επιφάνειες μικρών διαστάσεων συνδέονται με τον σκελετό με τρόπο τέτοιο ώστε να είναι εφικτή η μετακίνησή τους από ένα ή δύο άτομα κι έτσι ο εκάστοτε χρήστης να ελέγχει και να χειρίζεται τον μετασχηματισμό. Το μεγάλο ελεύθερο ύψος των δωματίων παρέχει τη δυνατότητα αξιοποίησης περισσότερων επιπέδων στο εσωτερικό, όταν αυτό είναι επιθυμητό. Η μετακίνηση των επιμέρους στοιχείων αποτελεί την πρώτη βασική συνθήκη που καθιστά το σύνολο της πρότασης αρκετά ευέλικτο ώστε να προσαρμόζεται σε πολυάριθμα είδη χρήσεων, κάποια από τα οποία θα αναφερθούν ενδεικτικά παρακάτω, διότι με αυτόν τον τρόπο οι εσωτερικές χωρικές συνθήκες που εξαρτώνται από το φως, τον αερισμό, την κίνηση και το μέγεθος των χώρων είναι ρυθμιζόμενες. Η δεύτερη συνθήκη αφορά στη δυνατότητα συνδυασμού ή διαχωρισμού των δωματίων έτσι ώστε να μπορούν να λειτουργήσουν είτε ανεξάρτητα το ένα από το άλλο είτε ως ενιαίος χώρος. Στην περίπτωση όπου οι χώροι λειτουργούν ανεξάρτητα, εκτός από την κύρια είσοδο μέσω των ραμπών, προβλέπονται είσοδοι προσβάσιμες από τον πεζόδρομο.

## 2. ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ

Η πρόταση υποστηρίζει πως όταν ένα τμήμα της κατασκευής παύει να χρησιμοποιείται με τρόπο ιδιωτικό, υπάρχει η δυνατότητα να ανοίγει και να παραχωρείται στη δημόσια σφαίρα. Ως δημόσια ορίζεται μια περιοχή προσπελάσιμη από όλους ανα πάσα στιγμή, της οποίας η συντήρηση είναι υπόθεση συλλογική. Αντίθετα, ως ιδιωτική ορίζεται μια περιοχή προσπελάσιμη μόνο από μια ομάδα ατόμων οι οποίοι έχουν και την ευθύνη για τη συντήρησή της. Όμως, η ακραία αντίθεση ιδιωτικού και δημόσιου χώρου θα μπορούσε να θεωρηθεί σύμπτωμα της διάλυσης των πρωταρχικών ανθρώπινων σχέσεων<sup>1</sup>. Καθώς ο μετασχηματισμός είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό της πόλης σαν σύνολο, εδώ επιχειρείται να υιοθετηθεί σε διαφορετική κλίμακα ως συνθετική συνθήκη. Η πόλη μετασχηματίζεται συνεχώς ανά περιοχές είτε επειδή παλαιώνει είτε επειδή οι ανάγκες αλλάζουν. Άρα η βασική αιτία του μετασχηματισμού, ανεξάρτητα από το ρυθμό με τον οποίο συμβαίνει, είναι ο ίδιος ο χρόνος και οι αλλαγές σε κοινωνικό επίπεδο που επιβάλλουν νέες ανάγκες<sup>2</sup>.

Το συγκεκριμένο οικόπεδο, λόγω διαστάσεων και μορφολογίας, λειτουργεί ως πέρασμα που ενώνει την οδό Πλαταιών με τον πεζόδρομο της οδού Σαλαμίνος. Η χρήση του ως δημόσιο πέρασμα ενισχύεται από την ύπαρξη των αρχαίων ευρημάτων σε όλη την έκταση του οικοπέδου, τα οποία δίνουν ένα επιπλέον κίνητρο για διέλευση. Συμπληρωματικά με την ανεμπόδιστη κίνηση στο κάτω επίπεδο, λόγω της ύπαρξης των αρχαιοτήτων, οι υπόλοιπες διαδρομές μεταξύ των δωματίων εξαρτώνται από το ποσοστό κλειστού – ανοιχτού και το είδος χρήσης των επιμέρους χώρων, και αναλόγως επιτρέπεται ή εμποδίζεται η διέλευση.

1. Herman Hertzberger, *Μαθήματα για σπουδαστές της αρχιτεκτονικής*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., Αθήνα, 2002, σελ. 12

2. Aldo Rossi, *Η Αρχιτεκτονική της Πόλης*, UNIVERSITY STUDIO PRESS, Μετ: Βασιλική Πετρίδου, Θεσσαλονίκη, 2001

Στις περιπτώσεις όπου η χρησιμοποίηση των ραμπών δεν είναι εφικτή, υπάρχει πρόβλεψη για είσοδο στα δωμάτια κατευθείαν από τον περιβάλλοντα χώρο. Ο υπάρχων πεζόδρομος επιτρέπει τη στάση και την επικοινωνία, αυξάνει την κοινωνικότητα, λειτουργεί σε σημεία ως κατώφλι μετάβασης, ενώ δυνητικά θα μπορούσε να συνδέει αρκετά σημεία ενδιαφέροντος μέσα στην πόλη, όπως αρχαιολογικούς χώρους, πλατείες, σημαντικά δημόσια κτίρια, κ.ά. Κατά αυτόν τον τρόπο δικαιολογείται και η σύνδεση της εν λόγω κατασκευής με αυτόν.

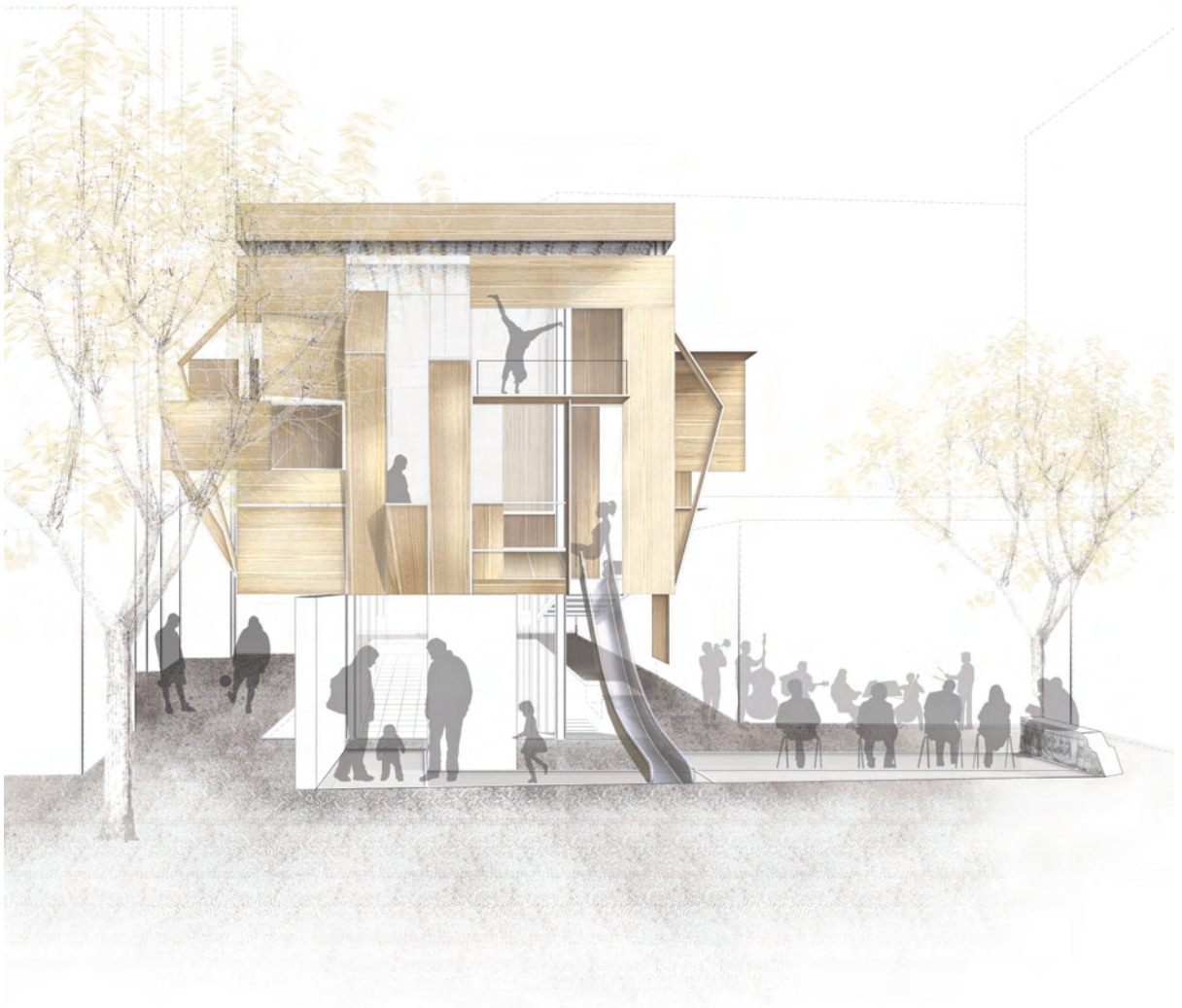
Η κίνηση και η συμπεριφορά του ατόμου στο δημόσιο χώρο επηρεάζεται από την ύπαρξη συλλογικών δραστηριοτήτων<sup>1</sup>. Για το λόγο αυτό είναι επιθυμητή η δημιουργία πολλαπλών σκηνών παράλληλων δραστηριοτήτων, το καθάρημα των οποίων παραπέμπει σε ένα είδος φρακταλικής σκηνοθεσίας όπου η μία σκηνή υπάρχει μέσα στην επόμενη, η οποία όμως αποτελεί κομμάτι μιας τρίτης, όλες οργανωμένες βάσει της αρχής του κάδρου μέσα στο κάδρο. Επιπρόσθετα, η ίδια η διαδικασία του μετασχηματισμού του κελύφους αποτελεί ξεχωριστό είδος δημόσιας χρήσης της κατασκευής από τη στιγμή που η δραστηριότητα που θα λαμβάνει χώρα όταν ένα δωμάτιο μετασχηματίζεται θα αποτελεί «θέαμα» για τον περαστικό και κατά συνέπεια αφορμή για στάση και πιθανή συμμετοχή στη διαδικασία. Άρα, η προσχεδιασμένη ιδιότητα μετασχηματισμού, εκτός από τις ρυθμιζόμενες εσωτερικές συνθήκες που παρέχει, λειτουργεί ανασταλτικά για τη συνολική ερείπωση της κατασκευής.

Η ερείπωση αναστέλλεται όταν η χρήση παρατείνεται. Η αξιοποίηση της προτεινόμενης κατασκευής έχει κυρίως χαρακτήρα δημόσιο και ημιδημόσιο, χωρίς όμως να αποκλείει την εφήμερη κατοίκηση ή την προσωρινή ιδιωτικοποίηση κάποιων δωματίων. Το ευέλικτο κέλυφος μπορεί ενδεικτικά να στεγάσει μικρούς χώρους παραστάσεων ή μουσικών συναυλιών (live), χώρους παιχνιδιού, προστατευμένους ημιυπαίθριους χώρους, δωμάτια πολλαπλών χρήσεων, σημεία ενατένισης των αρχαίων, χώρους εργασίας (studio), εκθέσεις, εκπαιδευτικά σεμινάρια και εργαστήρια (workshops), προβολές ταινιών/video, μικρό καφέ, χώρους διαβάσματος με ελεύθερη πρόσβαση στο διαδίκτυο, περίπτερο ενημέρωσης για τα αρχαία ευρήματα, και αρκετά άλλα είδη χρήσεων που αφήνονται στην έμπνευση και τις ανάγκες των χρηστών. Οι "κάτοικοι" καλούνται να οικειοποιηθούν την κατασκευή με τον δικό τους προσωπικό τρόπο και να τη χρησιμοποιήσουν αυτοσχεδιάζοντας, ανακαλύπτοντας στο χώρο τις δυνατότητες που τους χρειάζονται, μετασχηματίζοντας το κέλυφος και προσθέτοντας εξοπλισμό που εξυπηρετεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις ανάγκες τους. Η δυνατότητα επέμβασης αυτοσχεδιαστικά πάνω στην κατασκευή, εφαρμόζοντας πάνω της άλλα υλικά και προσθέτοντας χρηστικά αντικείμενα, ενθαρρύνει την περαιτέρω οικειοποίηση της κατασκευής και μετατρέπει τη χρήση σε προσαυξημένη κατοίκηση.

---

1. *Activity as Attraction* (Jan Gehl, *Life Between Buildings – Using Public Space*, Island Press, 2011)







Η αξιοποίηση του ήδη υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος καθώς επίσης και η μελλοντική χρήση των νεοεγειρόμενων κατασκευών, εξεταζόμενη υπό το πρίσμα της διάνοιξης του κελύφους, είναι ένα θέμα που άπτεται της καθημερινής εμπειρίας της πόλης διότι αφορά συγχρόνως στην κατοίκηση του ιδιωτικού και του δημόσιου-κοινόχρηστου χώρου. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι οι ανακατατάξεις των χωρικών στοιχείων αφενός παρέχουν πολλαπλές δυνατότητες αξιοποίησης του εσωτερικού του κελύφους και αφετέρου διαμορφώνουν τον εξωτερικό περιβάλλοντα κοινόχρηστο χώρο.

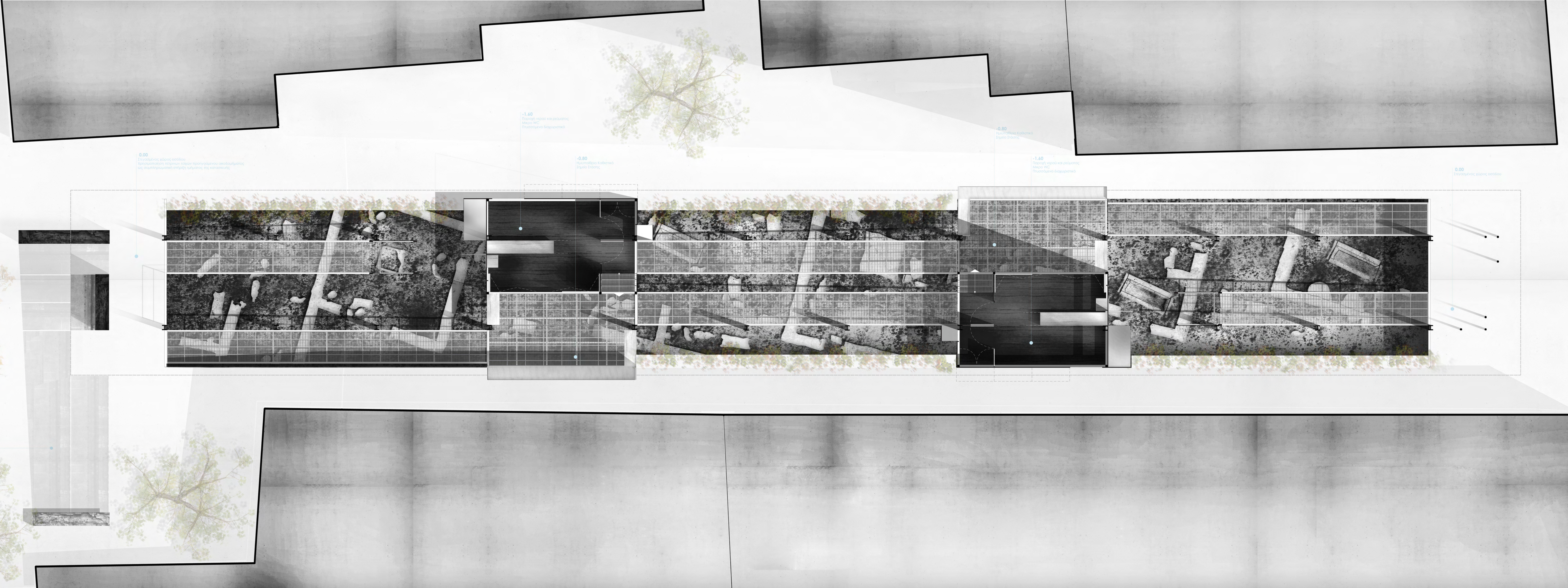
Εκτός από την κλειστή, ιδιωτική, αμιγώς λειτουργική εκδοχή (εκδοχές) του κτιρίου, η πρόταση συμπεριλαμβάνει ταυτόχρονα και την ανοιχτή, δημόσια, κοινόχρηστη εκδοχή (εκδοχές) της υλικής του υπόστασης. Ο συνολικός σχεδιασμός επομένως καθορίζει την ίδια στιγμή την κατοίκηση εσωτερικά και εξωτερικά κι αναδεικνύει το διαμεσολαβητικό χαρακτήρα ενός κελύφους εκατέρωθεν του οποίου λαμβάνουν χώρα παράλληλες δραστηριότητες. Το προσχεδιασμένο διανοιγόμενο κέλυφος δύναται να ενώσει ή να απομονώσει, να εμφανίσει ή να αποκρύψει τη δράση μέσα και έξω.

Τέλος, η εργασία συνολικά επικιδνεί να συνδέσει λειτουργικά τα αρχαία ευρήματα, τα εγκαταλελειμμένα παλαιά κτίσματα, τα σύγχρονα ερείπια και τα πρωθύστερα-μελλοντικά, γεφυρώνοντας έτσι τη χρονική ασυνέχεια που υπαγορεύει ο αποσπασματικός τους χαρακτήρας. Μέσα στην πρόταση, το παρελθόν, όπως αναδύεται από τα αρχαία ευρήματα και τα εγκαταλελειμμένα κτίρια της περιοχής, ενυπάρχει στο παρόν διαδραματίζοντας ενεργό ρόλο ως προς τη χρησιμότητα του προτεινόμενου κτιρίου, ενώ παράλληλα ο σχεδιασμός της ίδιας της κατασκευής στρέφεται προς το μέλλον καθώς επιχειρεί να διαχειριστεί την επερχόμενη γήρανσή της.

**ΣΧΕΔΙΑ**







0.00  
Επιπέδου ορόπου ορόφου  
Κατασκευασμένο σύμφωνα με τον κανονισμό  
και προσαρμοσμένο σύμφωνα με τις απαιτήσεις

-1.40  
Παράγει ορόφο και παλαιοί  
Μέσο ΔΕΥ  
Προστατευμένο διαγράμμιση

-0.80  
Παλιό επίπεδο κελύφης  
Παλιό έδαφος

-0.80  
Παλιό επίπεδο κελύφης  
Παλιό έδαφος

-1.40  
Παράγει ορόφο και παλαιοί  
Μέσο ΔΕΥ  
Προστατευμένο διαγράμμιση

0.00  
Επιπέδου ορόπου ορόφου

0.00  
Επιπέδου ορόπου ορόφου  
Κατασκευασμένο σύμφωνα με τον κανονισμό  
και προσαρμοσμένο σύμφωνα με τις απαιτήσεις  
-0.40  
Παλιό επίπεδο κελύφης  
Παλιό έδαφος

0.00  
σημείο μηδένος κλίμακας  
κατά την κατασκευή  
-0.40  
Υψόμετρο βάσης κτίριου

+2.45  
Ασπίδα 1

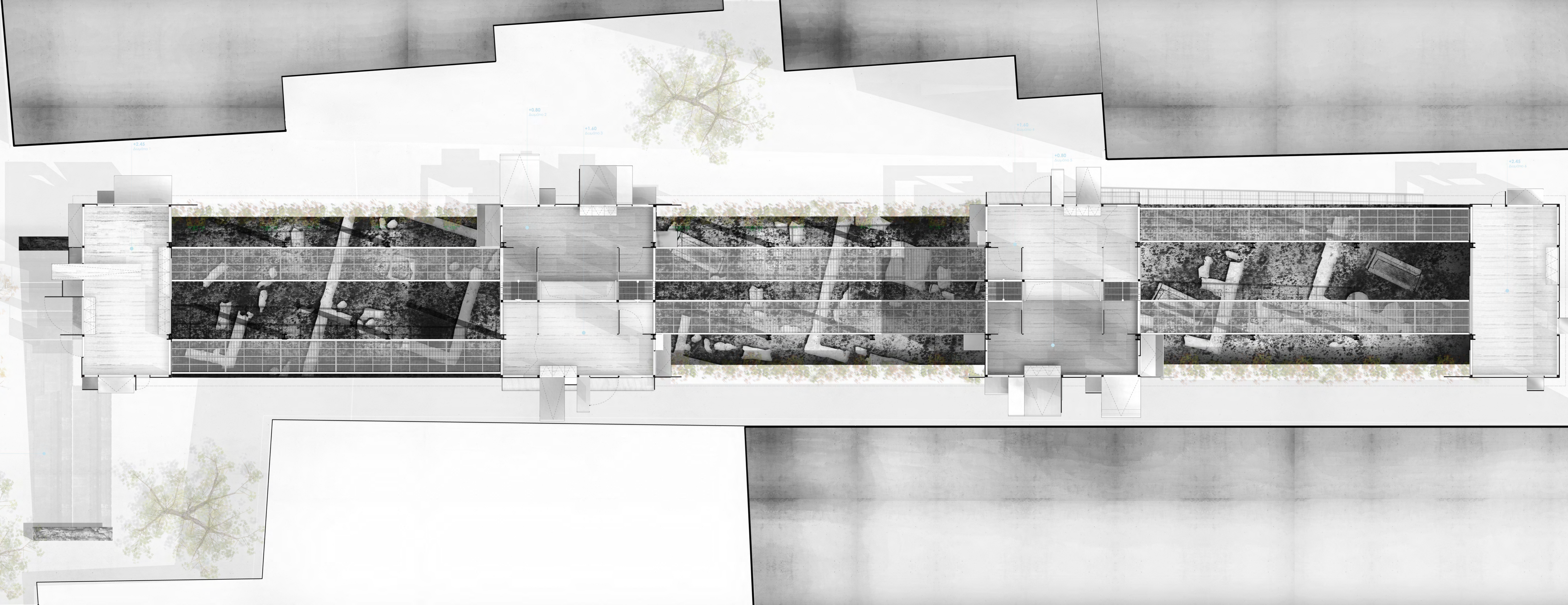
+0.80  
Ασπίδα 2

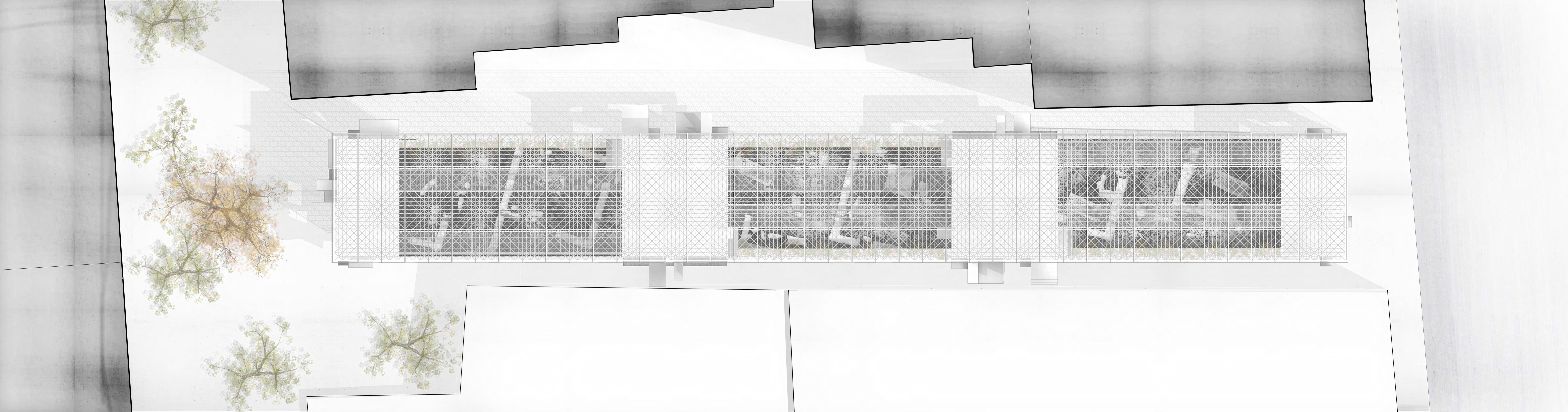
+1.40  
Ασπίδα 3

+1.40  
Ασπίδα 4

+0.80  
Ασπίδα 5

+2.45  
Ασπίδα 6

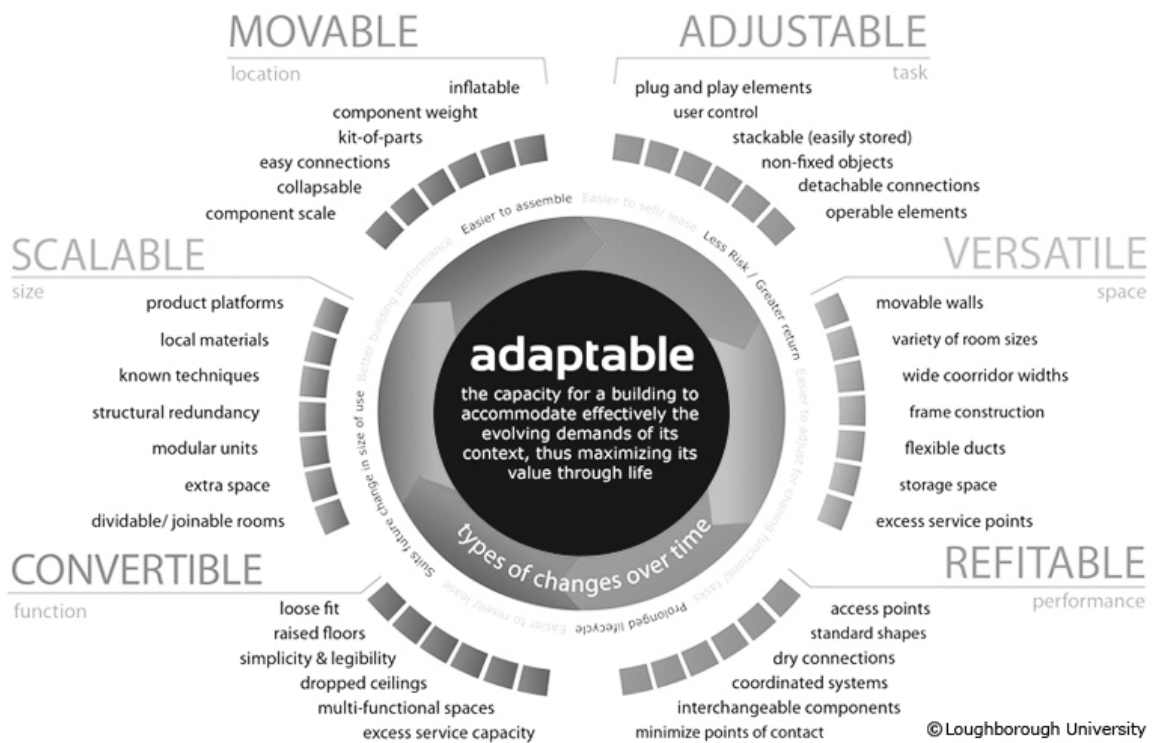


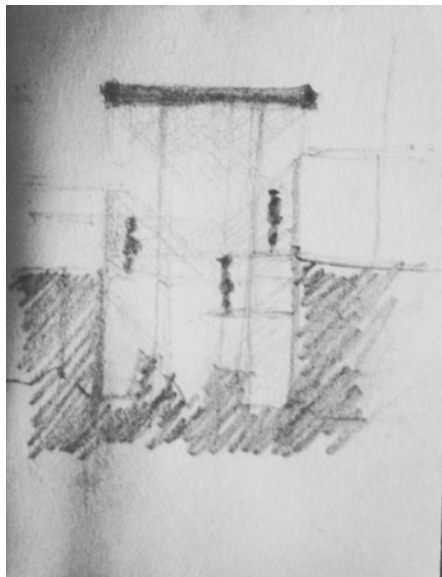
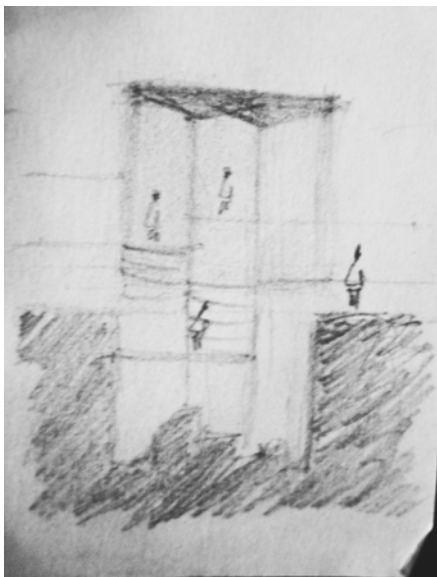
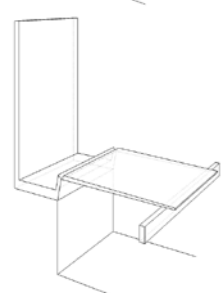
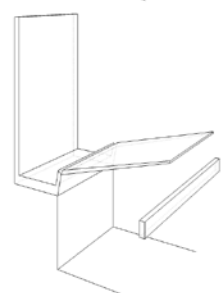
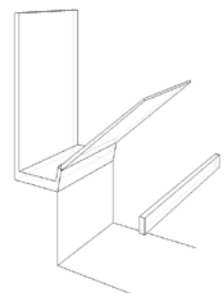
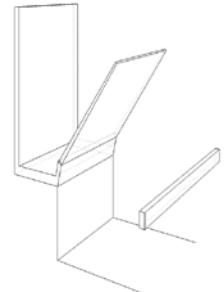
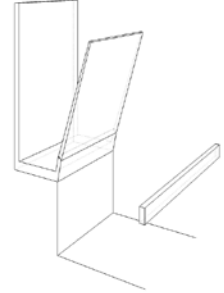
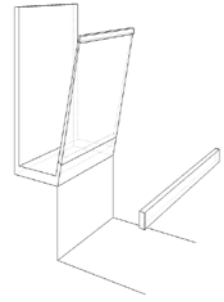
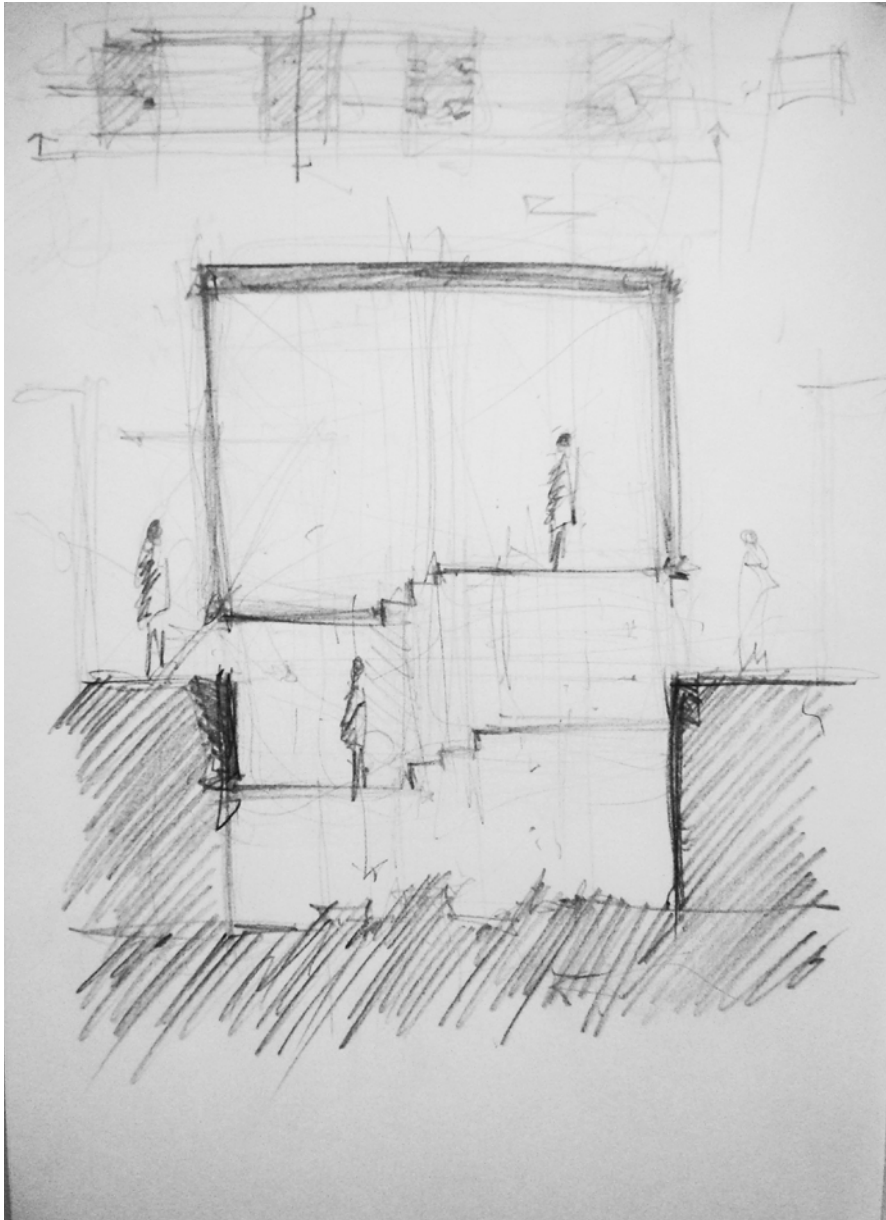




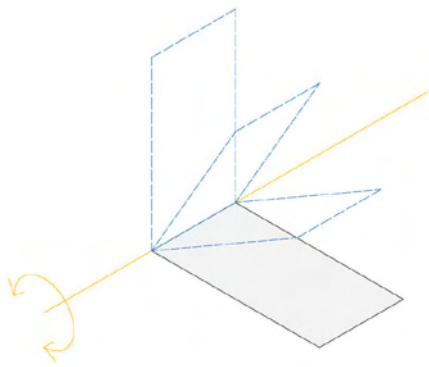


## **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**

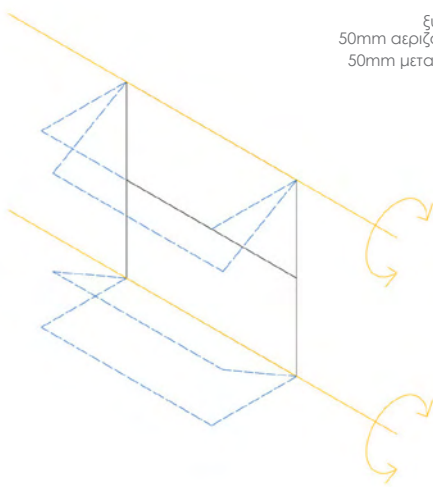
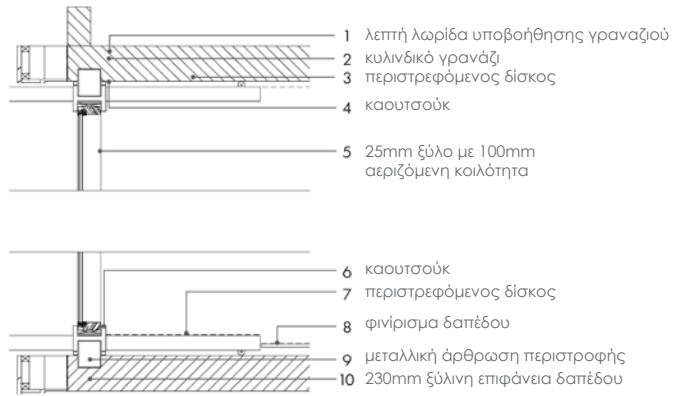
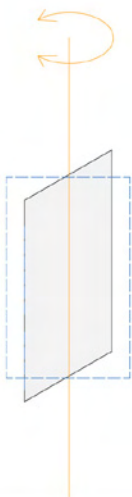
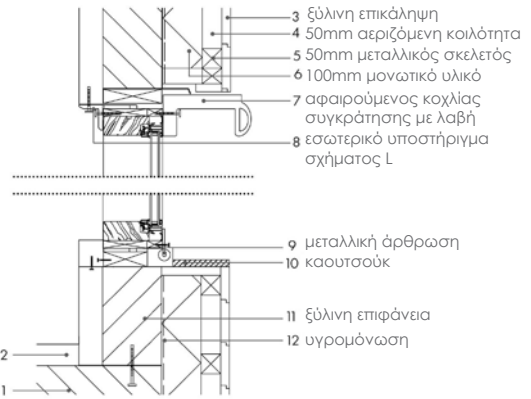




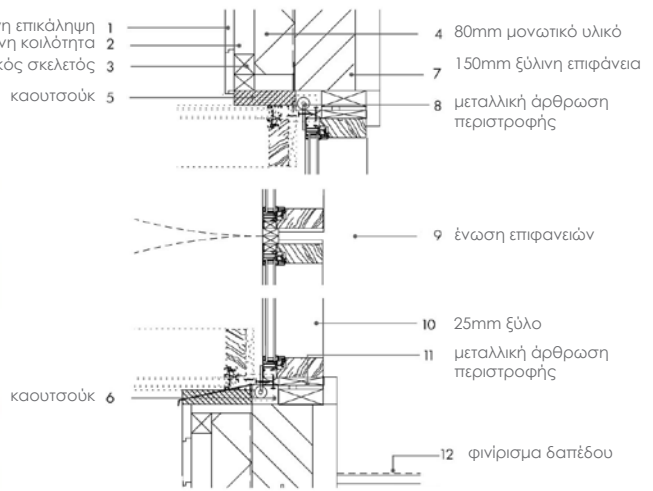


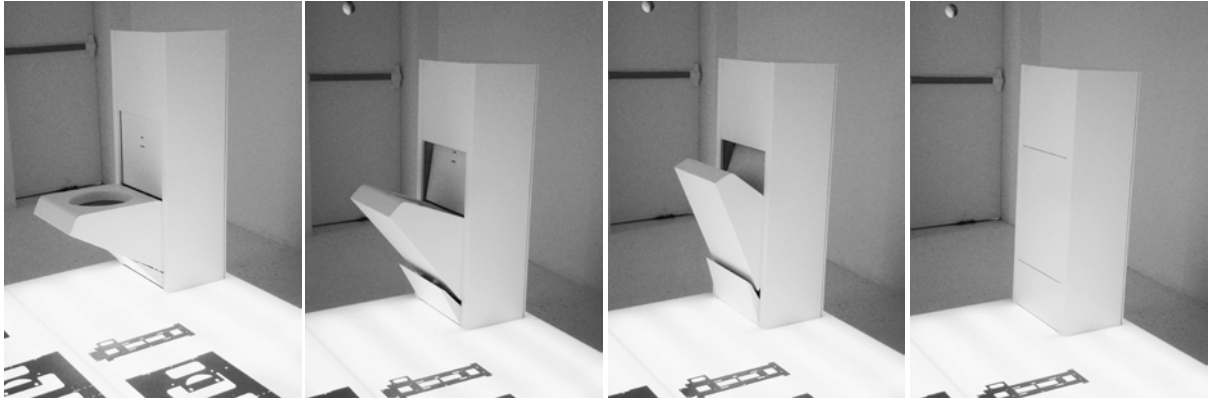


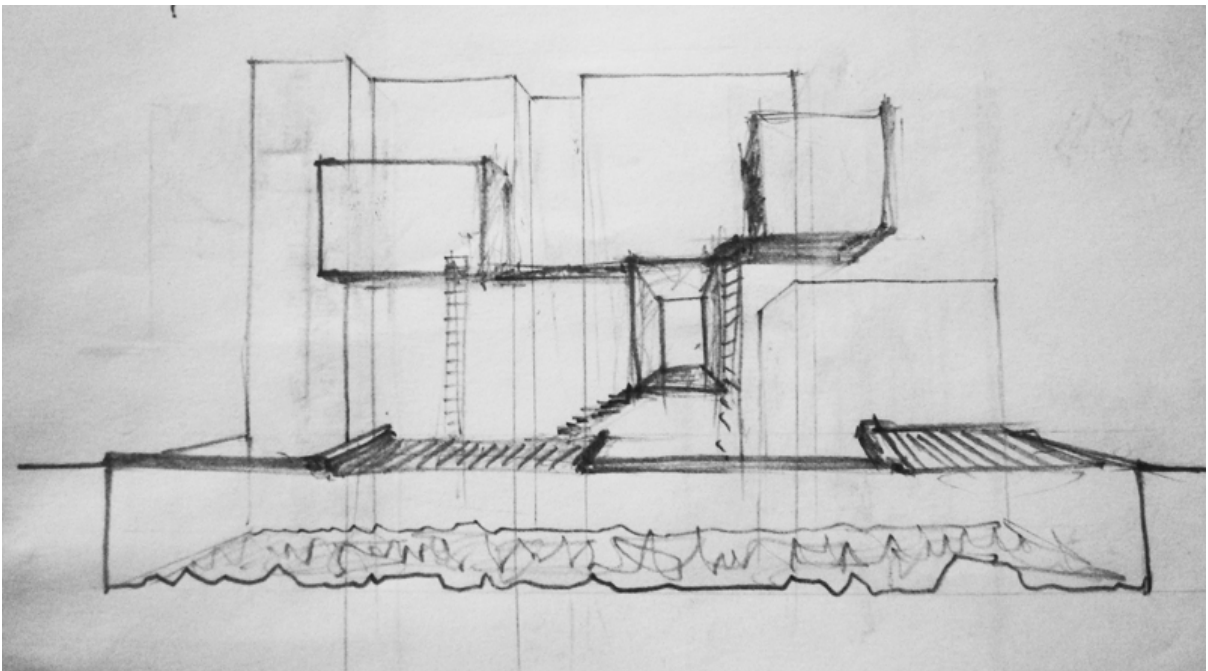
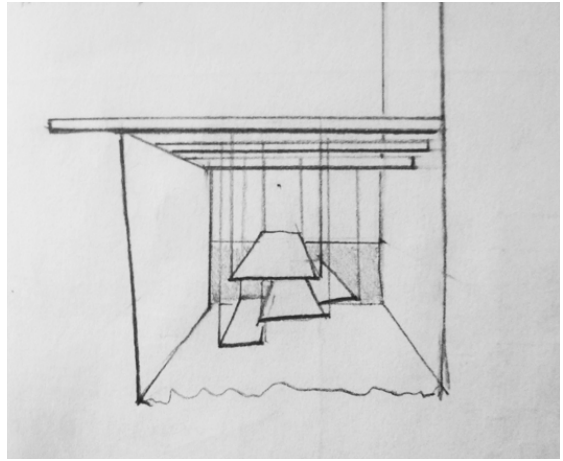
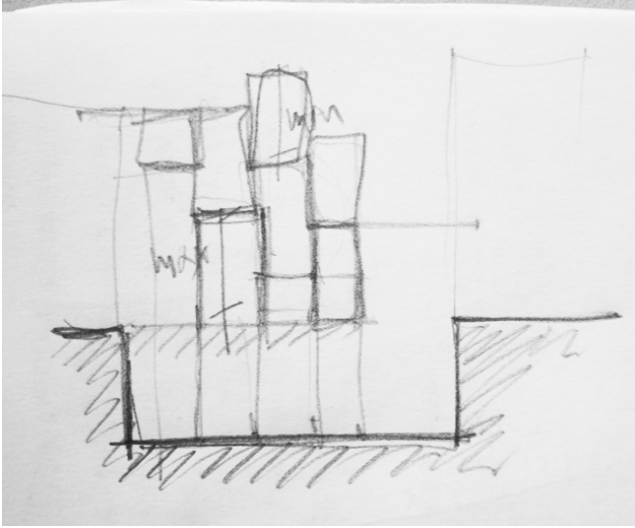
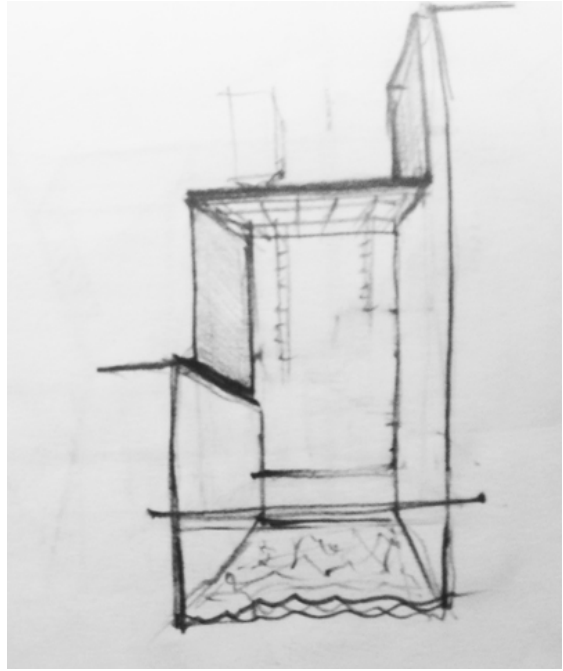
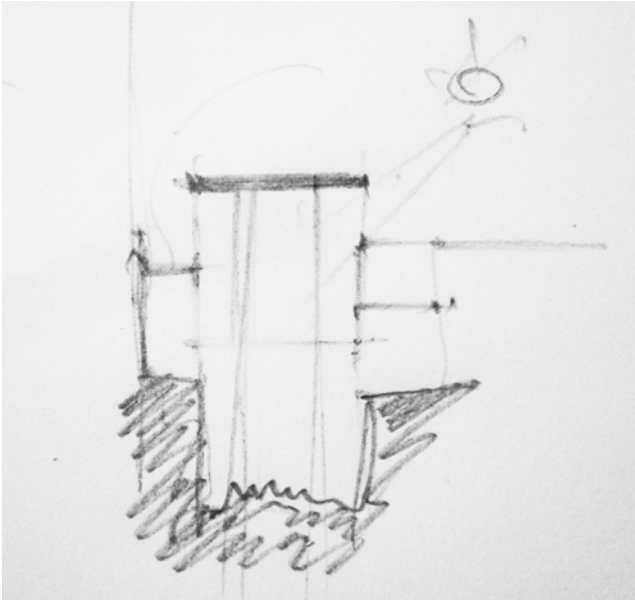
2 φινίρισμα δαπέδου  
1 230mm ξύλινη επιφάνεια δαπέδου με μεταλλικά στηρίγματα



ξύλινη επικάλυψη 1  
50mm αεριζόμενη κοιλότητα 2  
50mm μεταλλικός σκελετός 3  
καουτσούκ 5







## ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- EIKONA 1 | προσωπικό αρχείο, φωτογραφίες παλαιών κτισμάτων στην περιοχή του Κεραμεικού-Μεταξουργείου
- EIKONA 2 | διάγραμμα προτεινόμενης διαδρομής σύνδεσης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, δημοσίευση στην ιστοσελίδα του μη κερδοσκοπικού οργανισμού ΚΜ Πρότυπη Γειτονιά σχετικά με κάποιες προτάσεις αναβάθμισης των οδών Κεραμεικού και Σαλαμίνας, <http://www.kmprotypigeitonია.org/>
- EIKONA 3 | διαγραμματικός χάρτης κατάστασης οικοπέδων στην περιοχή του Κεραμεικού-Μεταξουργείου βάσει των στοιχείων που δίνονται στην ίδια ιστοσελίδα, <http://www.kmprotypigeitonია.org/>
- EIKONA 4 | τοπογραφικό διάγραμμα του οικοδομικού τετραγώνου της περιοχής επέμβασης σε κλίμακα 1/500 και συμπληρωματικός κατάλογος χρήσεων της ευρύτερης περιοχής
- EIKONA 5 | σκίτσο κάτοψης και όψη του ερειπωμένου κτίσματος που υπάρχει αυτή τη στιγμή στο οικοπέδο επέμβασης, τμήματά του θα χρησιμοποιηθούν για τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου στο σημείο σύνδεσης του οικοπέδου με τον πεζόδρομο της οδού Σαλαμίνας
- EIKONA 6 | Piranesi Giovanni, Canopustempels the ruins of Hadrian's Villa, Cabinet des Estampes, Παρίσι, Γαλλία
- EIKONA 7 | φωτογραφία του Naill McDiarmid, τμήμα οικοδομής κατά τη διάρκεια κατεδάφισης όπου διαφαίνονται το κλιμακοστάσιο και διαφορετικά διαμερίσματα με χρωματιστούς τοίχους, <http://www.niallmcdiarmid.com/>
- EIKONA 8 | Piranesi Giovanni, Vedute a Kryptoporticus the ruins of the villa of Domitian (Villa Sette Bassi), Cabinet des Estampes, Παρίσι, Γαλλία
- EIKONA 9 | προσωπικό αρχείο, φωτογραφία της Επισκοπής στη Σίκινο και αρχικό σκίτσο μετασχηματισμού του κελύφους
- EIKONA 10 | Hubert Robert, Projet d'aménagement de la Grande Galerie du Louvre, vers 1789 (πάνω) και Vue Imaginaire de la Grande Galerie en Ruines, 1796 (κάτω)
- ΣΕΛ 22 - 23 | αξονομετρικά διαγράμματα τμημάτων της προτεινόμενης κατασκευής, τυπολογία Α και Β
- ΣΕΛ 24 - 25 | υπόμνημα κίνησης των ξύλινων επιφανειών και αναπτύγματα όψεων τυπολογίας Α και Β με αντίστοιχη σήμανση
- EIKONA 11 | Andrea Mantegna, St. Sebastian, 1480, Musée du Louvre, Παρίσι, Γαλλία
- EIKONA 12 | Jean Lemaire, Landscape with a Hermit and Classical Ruins, 17th, Museo del Prado, Μαδρίτη, Ισπανία
- EIKONA 13 | Canaletto, Ruins of the Forum, Looking towards the Capitol. 1742, Royal Collection, Ηνωμένο Βασίλειο
- EIKONA 14 | Canaletto, Capriccio with classical ruins and buildings, 1751
- EIKONA 15 | The Ruined Abbey, Painshill Park, Cobham, Surrey, Ηνωμένο Βασίλειο
- EIKONA 16 | αξονομετρικό διάγραμμα προτεινόμενης κατασκευής και διαγράμματα οπτικών σχέσεων
- ΣΕΛ 32 - 33 | εγκάρσιες τομές των τυπολογιών Α και Β
- EIKONA 17 | διαγραμματικός χάρτης κοινόχρηστων χώρων της περιοχής του Κεραμεικού-Μεταξουργείου, όπου εμφανίζονται επίσης όλα τα οικοπέδα που αυτή τη στιγμή παραμένουν αναξιοποίητα
- EIKONA 18 | όψη επί της Σαλαμίνας
- ΣΧΕΔΙΟ 1 | προοπτική τομή κατα μήκος
- ΣΧΕΔΙΟ 2 | κάτοψη στο επίπεδο του δρόμου
- ΣΧΕΔΙΟ 3 | κάτοψη στο επίπεδο των επάνω δωματίων
- ΣΧΕΔΙΟ 4 | κάτοψη ολόκληρης της κατασκευής
- ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
- ΣΕΛ 46 | άποψη της Αθήνας και διάγραμμα του Loughborough University σχετικά με τις βασικές παραμέτρους μιας εύκολα προσαρμοζόμενης κατασκευής, όπως εμφανίζεται στην ιστοσελίδα <http://adaptablefutures.com/>
- ΣΕΛ 47 | προσωπικό αρχείο, σκίτσα τομής της κατασκευής και διαγράμματα κίνησης
- ΣΕΛ 48 | κατασκευαστικές λεπτομέρειες κινούμενων επιφανειών
- ΣΕΛ 49 | RCR Architects, τουαλέτα που έχει τη δυνατότητα να ανοίγει και να κλείνει έτσι ώστε να μην καταλαμβάνει χώρο όταν δεν χρειάζεται να χρησιμοποιηθεί, φωτογραφίες από προσωπικό αρχείο, Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής, Βενετία, 2012
- ΣΕΛ 50 | προσωπικό αρχείο, αρχικά σκίτσα διερεύνησης

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Jean-Michel Besnier, *Ιστορία της Νεωτερικής και Σύγχρονης Φιλοσοφίας*, μεταφ: Παπαγιώργης Κ., Καστανιώτη, Αθήνα, 2001
- Aldo Rossi, *Η Αρχιτεκτονική της Πόλης*, UNIVERSITY STUDIO PRESS, Μετ: Βασιλική Πετρίδου, Θεσσαλονίκη, 2001
- Alessandra Fregolent, *Canaletto & Vedutisti*, Artbook, ΗΜΕΡΗΣΙΑ Α.Ε.Ε., Επιμέλεια: Κατερίνα Πρεβόλη, Μετάφραση από τα Ιταλικά: Wordshop
- Christopher Woodward, *In Ruins*, Chatto & Windus, 2001
- Edmund Burke, *A Philosophical Inquiry into the Origins of Our Ideas of the Sublime and the Beautiful*, London 1757, Πρβλ. M.C. Beardsley, *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών*, Μτφρ. Δημοσθένης Κούρτοβικ, Παύλος Χριστοδουλίδης, Νεφέλη, Αθήνα 1989
- Getty Research Institute, 2010, Review by Janet T. Marquardt, Eastern Illinois University
- Martin Heidegger, *Κτίζειν, Κατοικείν, Σκέπτεσθαι*, μετάφ: Ήεροπαΐδης Γ., Πλέθρον, 2008
- Hanno-Walter Kruft, *A History of Architectural Theory: From Vitruvius to the Present*, NY: Princeton Architectural Press, 1996
- Henri Gouhier, *L' essence du theatre*, Librairie Philosophique J.VRIN, 2002
- Herman Hertzberger, *Μαθήματα για Σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής*, Μετ: Τίνα Τσοχαντάρη, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., Αθήνα 2002
- Jan Gehl, *Life Between Buildings – Using Public Space*, Island Press, 2011
- Kevin Lynch, *The Image of the City*, MIT Press
- Nina L. Dubin, *Futures and Ruins: Eighteenth-Century Paris and the Art of Hubert Robert*. Los Angeles: Getty Research Institute, 2010
- Peter Brook, *Η Ανοιχτή Πόρτα*, Μετ: Μαρία Φραγκουλάκη, ΚΟΑΝ, Αθήνα, Οκτώβριος 2007
- R. Makkreel, *Imagination and Temporality in Kant's Theory of the Sublime*, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 42, (1984)
- Richard Sennett, *Η Τυραννία της Οικειότητας*, Επιμ: Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1999
- John Ruskin, *The Seven Lamps of Architecture*, Dover Publications, New York, 1989
- Arthur Schopenhauer, *The World as Will and Representation*, translation: Payne E.F.J., Dover Publications, New York, 1969
- Georg Simmel, Joachim Ritter, Ernst H. Gombrich, *Το Τοπίο*, εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2004
- William McDonough, Michael Braungart, *Remaking The Way We Make Things*, North Point Press, 2002
- Αριστείδης Αντονάς, *Το Αττικό Τοπίο και η Φαντασίωση της Απόκρυψης*, Αρχιτεκτονικά Θέματα, τ.28, 2004
- Αριστείδης Αντονάς, *Τοπογραφήματα*, Αρχιτεκτονικά Θέματα, τ. 35, 2001
- Δημήτρης Καρύδης, *Τα Επτά Βιβλία της Πολεοδομίας*, Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα 2006
- Πάνος Κούρος, *Η Αιθητική του Αρχιτεκτονικού Ερειπίου*, Διδακτορική Διατριβή στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Α.Π.Θ, Αθήνα, 1999
- Ελίζα Μαντέ, Άρτεμις Σιέρρα, *Προθέσεις Μετάβασης – Η Παλέτα του Ενδιάμεσου*, Ερευνητική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Βόλος 2011
- Σήλια Νικολαΐδου, *Η κοινωνική οργάνωση του Αστικού χώρου*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1993
- Δημήτρης Πικιώνης, *Συναισθηματική Τοπογραφία*, 1935
- Ιωσήφ Στεφάνου, *Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης*, Αθήνα, 2000
- Έφη Συγγολιτού, *Περιβαλλοντική Ψυχολογία*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997
- Π. Τζώνος, *Τέσσερα Συστήματα Αξιών στη Θεωρία της Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής*, Εκδόσεις Ζητη, 1985
- Δημήτρης Α. Φατούρος, *Οργάνωση του Χώρου και Γεωμετρική Οργάνωση, Σημειώσεις Μαθημάτων*, Θεσσαλονίκη 1979
- Δημήτρης Α. Φατούρος, *Οργάνωση του Χώρου και Γεωμετρική Οργάνωση - η συντακτική δομή της αρχιτεκτονικής, Σημειώσεις μαθημάτων*, Θεσσαλονίκη, 1979

#### ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Αρχαιολογία & Τέχνες, Τεύχος 87, Η Γέννηση της Σύγχρονης Αρχαιολογίας, Philippe Jockey , Μετ: Ουρανία Κατσούλα

Περιοδικό Αρχιτέκτονες, τ.45, Μάϊος/Ιούνιος 2004

Περιοδικό Αρχιτέκτονες, τ.49, Ιανουάριος/Φεβρουάριος 2005

#### ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

**Brian Dillon**, Fragments from a History of Ruin, Issue 20 Ruins Winter 2005/06, <http://www.cabinetmagazine.org/>,

**Marina Biza**, *A Walk in Narrative Landscapes. The Allegorical Aspect of Gardens*, κεφάλαιο ερευνητικής εργασίας που παρουσιάστηκε το 2010 στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Πατρών με επιβλέποντα καθηγητή τον Πάνο Κούρο. <http://www.kaput.gr/>

**Mark Cannata**, MA, RIBA AABC, *The Memory of Ruins and the Ruins of Memory*, <http://visit.lincoln.ac.uk/>

**Michael Davies**, *New Life for Old Ruins*, <http://www.buildingconservation.com>

**Αριστείδης Αντονάς**, *Η Αναβολή της Κατεδάφισης*, <http://antonas.files.wordpress.com/>

**Πάνος Δραγώνας**, *Από τη φαντασίωση στη διεκδίκηση. Στοιχεία ταυτότητας του αθηναϊκού δημόσιου χώρου, 2004 – '11*, Κείμενο εισήγησης στο συνέδριο Δημόσιος Χώρος ... Αναζητείται, Θεσσαλονίκη 21 Οκτωβρίου 2011, <http://panosdragonas.net/>

<http://metaxourgeio.wordpress.com/>, Ιστολόγιο για την περιοχή του Μεταξουργείου

<http://www.dimosiosima.blogspot.gr/>, Ιστολόγιο Συλλόγου Δημοσίου Σήματος

<http://www.pps.org/>, Ιστοσελίδα του μη κερδοσκοπικού οργανισμού Project for Public Space

**Παναγιώτα Ταξιάρχη**, *Το Μεταξουργείο Ιστορική και Πολεοδομική Εξέλιξη από την Αρχαιότητα έως σήμερα*, <http://kmprototygeitonia.org/>

**Πρόδρομος Λ. Τζανετάκος**, *Ο ρυθμιστικός ρόλος του πεζόδρομου στην κοινωνία*, Οκτώβριος 2011, <http://www.greekarchitects.gr/>

